

Eğitim Sosyolojisi Kuramlar, Tartışmalar ve Uygulamalar

Editör

Aysun DOĞUTAŞ

Pamukkale Üniversitesi

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-362-143-8	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Eğitim Sosyolojisi:Kuramlar, Tartışmalar ve Uygulamalar	47518
Editör	Baskı ve Cilt
Aysun DOĞUTAŞ	Vadi Matbaacılık
ORCID iD: 0000-0002-2928-5156	Bisac Code
	EDU000000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.4265

Kütüphane Kimlik Kartı

Eğitim Sosyolojisi:Kuramlar, Tartışmalar ve Uygulamalar / ed. Aysun Doğutaş .
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2026.
312 s. : tablo, şekil ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253621438

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Yayınevi

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Sosyolojiye ve Eğitim Sosyolojisine Giriş	1
	<i>Gülbaşak DİKTAŞ YERLİ</i>	
Bölüm 2	Sosyolojik Kuramlar ve Eğitim:toplumsal Yapı, İktidar ve Okul.....	19
	<i>Şehnaz Nigar ÇELİK</i>	
Bölüm 3	Sosyolojik Düşüncenin Öncüleri Ve Eğitim Sosyolojisinin Doğuşu.....	39
	<i>Bedir SALA</i>	
Bölüm 4	Türkiye’de Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi.....	61
	<i>Öznur YAŞAR</i>	
Bölüm 5	Eğitim ve Toplum	95
	<i>Suna ÇÖĞMEN</i>	
Bölüm 6	Toplumsal Kurumlar ve Eğitim	115
	<i>Fazilet Özge MAVİŞ SEVİM</i>	
Bölüm 7	Sosyalleşme ve Eğitimin Rolü.....	141
	<i>Abdullah SELVİTOPU</i>	
Bölüm 8	Sosyal Bir Sistem Olarak Okul.....	157
	<i>Aysun DOĞUTAŞ</i>	
Bölüm 9	Kültür, Kimlik ve Eğitim.....	173
	<i>Muhittin şAHİN</i>	
Bölüm 10	Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet.....	195
	<i>Zeynep Meral TANRIÖĞEN</i>	
Bölüm 11	Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Eğitim.....	231
	<i>Emin Tamer YENEN</i>	
Bölüm 12	Eğitim, Toplumsal Değışim ve Modernleşme	255
	<i>Hıdır ÖNÜR</i>	
Bölüm 13	Küreselleşme, Postmodernizm ve Güncel Eğitim Yaklaşımları	285
	<i>Yaprak ALAGÖZ HAMZAJ</i>	

YAZARLAR

Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz Nigar ÇELİK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD

Dr. Öğr. Üyesi Suna ÇÖĞMEN

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD

Prof. Dr. Aysun DOĞUTAŞ

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD

Dr. Öğr. Üyesi Yaprak ALAGÖZ HAMZAJ

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim
Programları ve Öğretim AD

Doç. Dr. Hıdır ÖNÜR

Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Genel Sosyoloji ve
Metodoloji AD

Doç. Dr. Bedir SALA

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen ve Edebiyat
Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD

Prof. Dr. Abdullah SELVİTOPU

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Eğitim Yönetimi AD

Doç. Dr. Fazilet Özge MAVİŞ SEVİM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ŞAHİN

Ufuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce
Öğretmenliği Pr.

Doç. Dr. Zeynep Meral TANRIÖĞEN

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Yönetimi AD

Doç. Dr. Öznur YAŞAR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme
AD

Doç. Dr. Emin Tamer YENEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD

Öğr. Gör. Dr. Gülbaşak DİKTAŞ YERLİ

Sakarya Üniversitesi, Sakarya Sağlık
Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı
Pr.

Bölüm 1

SOSYOLOJİYE VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNE GİRİŞ

Gülbaşak DİKTAŞ YERLİ¹

Giriş

İnsanların nasıl düşündükleri, neye değer verdikleri, hangi hedeflere yöneldikleri ve gündelik yaşamı nasıl anlamlandırdıkları yalnızca bireysel özelliklerle açıklanamaz. Birey, daima belirli toplumsal ilişkiler, kurumlar, normlar ve eşitsizlikler içinde yaşar; bu nedenle kişisel görünen pek çok deneyim, daha geniş bir toplumsal bağlamın izlerini taşır. Sosyoloji, bu bağı görünür kılan bir disiplindir. Toplumsal yaşamı dışarıdan gözlenen bir düzen olarak ele almaz. Aynı zamanda onu güç ilişkileri, kültürel örüntüler, tarihsel süreçler ve kurumsal yapılanmalar içinde anlamaya çalışır. Bu yönüyle sosyoloji, bireysel hayat ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır ve gündelik hayatın olağan kabul edilen yönlerini sorgulamaya açar (Mills, 2000; Ballantine vd., 2022).

Bu sosyolojik bakış, eğitim söz konusu olduğunda daha da önemli hâle gelir. Çünkü eğitim, okulda gerçekleşen öğretim etkinliklerinden ya da bireye bilgi ve beceri kazandıran teknik bir süreçten ibaret değildir. Eğitim aynı zamanda kuşaklar arası değer aktarımının, toplumsal düzenin sürekliliğinin ve bireylerin ortak yaşam kuralları içinde biçimlenmesinin başlıca araçlarından biridir.

Toplumsal yaşamın her döneminde eğitimden beklenen şey öğretmek değil, aynı zamanda belirli davranış kalıplarını, meşru bilgi biçimlerini ve toplumsal aidiyetleri üretmek olmuştur. Bu nedenle eğitim, bireysel gelişim kadar toplumsal düzenle de ilgilidir; hatta çoğu zaman bu ikisinin kesiştiği yerde anlam kazanır (Durkheim, 2005; Ballantine vd., 2022).

Ancak eğitimin toplumsal işlevi, onu nötr bir kurum yapmaz. Okullar, ders anlatılan mekânlar olmanın ötesinde, belirli bilgi türlerinin daha değerli sayıldığı, bazı dilsel ve kültürel biçimlerin daha kolay tanındığı, başarı ölçütlerinin toplumsal olarak belirlendiği kurumsal alanlardır. Bu nedenle okul, görünürde eşitlik ilkesine

¹ Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sakarya Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı Programı, gdiktas@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1170-8907

Nitel araştırmalar ise bu örüntülerin günlük yaşamda nasıl deneyimlendiğini, öğrenciler, öğretmenler ve aileler tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya çıkarır. Eğitim sosyolojisi, bu iki araştırma yönelimini birbirinin alternatifi olarak değil, birbirini tamamlayan bilgi üretim yolları olarak değerlendirmeye elverişli bir çerçeve sunar. Böylece bir yandan büyük ölçekli eşitsizlik kalıpları saptanabilir, diğer yandan bu eşitsizliklerin okul deneyiminde nasıl somutlaştığı anlaşılabilir. Bu çok katmanlı yaklaşım, eğitim araştırmalarının hem ampirik gücünü hem de açıklayıcı kapasitesini artırır (Babbie, 2020; Ragin ve Amoroso, 2019).

Eğitim sosyolojisinin eğitim araştırmalarına katkısı, yalnızca sorunları görünür kılmakla sınırlı değildir; aynı zamanda eğitime ilişkin kavramsal çerçeveyi genişletir. Başarı, başarısızlık, fırsat, katılım, aidiyet, dışlanma, direnç, kültürel uyum ve kurumsal beklenti gibi kavramlar, sosyolojik yaklaşımla daha eleştirel ve daha katmanlı biçimde ele alınabilir. Bu sayede eğitim araştırmaları, ölçülebilir sonuçların ötesine geçerek, eğitimin öğrenciler için ne anlama geldiğini, hangi gruplar için nasıl işlediğini ve hangi toplumsal gelecek tasarımlarını desteklediğini de inceleyebilir. Özellikle günümüzde dijitalleşme, küreselleşme, yeni eşitsizlik biçimleri ve çeşitlenen öğrenci profilleri düşünüldüğünde, eğitim araştırmalarının dar pedagojik çerçevelerle yetinmesi giderek daha yetersiz hâle gelmektedir. Eğitim sosyolojisi, bu karmaşık tabloyu kavramak için gerekli eleştirel derinliği sağlar (Berends vd., 2024; Reay, 2025).

Sonuç olarak eğitim sosyolojisi, eğitim araştırmalarına hem konu seçimi hem soru kurma biçimi hem de bulguları yorumlama düzeyi bakımından güçlü katkılar sunar. Eğitimi toplumsal bağlamı içinde ele almak, araştırmaları yalnızca teknik ve betimleyici olmaktan çıkarır; onları daha açıklayıcı, daha eleştirel ve daha bütüncül bir düzeye taşır. Bu nedenle eğitim sosyolojisi, eğitim araştırmaları için yalnızca yardımcı bir bakış açısı değil, çoğu durumda kurucu bir analitik çerçeve niteliği taşır. Eğitim alanındaki sorunların, imkânların ve dönüşüm potansiyellerinin daha doğru anlaşılabilmesi, büyük ölçüde bu sosyolojik perspektifin araştırma süreçlerine dâhil edilmesine bağlıdır.

Kaynakça

- Apple, M. W. (2019). *Ideology and curriculum* (4th ed.). Routledge.
- Ataç, E. (2017). Türkiye’de eğitim eşitsizliğini okumak: İstatistikler ve coğrafi dağılımlar. *Eğitim ve Bilim*, 42(192), 59–86. <https://doi.org/10.15390/EB.2017.7124>
- Babbie, E. (2020). *The practice of social research* (15th ed.). Cengage.
- Ballantine, J. H., Stuber, J., & Everitt, J. G. (2022). *The sociology of education: A systematic analysis* (9th ed.). Routledge.
- Barkan, S. E. (2023). *Sociology: Understanding and changing the social world* (Comprehensive ed.). Saylor Foundation.

- Berends, M., Schneider, B., & Lamb, S. (Eds.). (2024). *The SAGE handbook of sociology of education*. SAGE.
- Berger, P. L. (2011). *Invitation to sociology: A humanistic perspective*. Open Road Integrated Media. (Original work published 1963)
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A. (2002). *Introductory sociology* (4th ed.). Palgrave.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in education, society and culture* (2nd ed.). SAGE.
- Cansız, M., Özbaylanlı, B., & Çolakoğlu, M. H. (2018). Türkiye’de kültürel sermayenin öğrenim başarıları üzerine etkisi. *Journal of Economy Culture and Society*, 58, 127–152. <https://doi.org/10.26650/JECS346079>
- Durkheim, E. (2005). *Emile Durkheim: Selected writings on education* (W. S. F. Pickering, Ed.). Routledge.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2021). *Sociology* (9th ed.). Polity.
- Giroux, H. A. (2024). *Theory and resistance in education: Towards a pedagogy for the opposition*. Bloomsbury Academic.
- Haralambos, M., & Holborn, M. (2013). *Sociology: Themes and perspectives* (8th ed.). Collins.
- Macdonis, J. J., & Gerber, L. M. (2022). *Sociology* (10th Canadian ed.). Pearson.
- Mills, C. W. (2000). *The sociological imagination* (40th anniversary ed.). Oxford University Press.
- Özer, M., Gençoğlu, C., & Suna, E. (2020). Türkiye’de eğitimde eşitsizlikleri azaltmak için uygulanan politikalar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 294–312. <https://doi.org/10.7822/omuefd.828176>
- Ragin, C. C., & Amoroso, L. M. (2019). *Constructing social research: The unity and diversity of method* (3rd ed.). SAGE.
- Reay, D. (2025). *Miseducation: Inequality, education and the working classes* (2nd ed.). Policy Press.
- Schaefer, R. T. (2022). *Sociology* (17th ed.). McGraw-Hill.
- Tan, M. (1987). Eğitsel fırsat eşitliği: Sosyolojik bir kavram olarak gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1), 245–259. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001058
- Tezcan, M. (2024). *Eğitim sosyolojisi* (23. baskı). Anı Yayıncılık.
- Weber, M. (1978). *Economy and society*. University of California Press.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün yeni-den üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121–138.

Bölüm 2

SOSYOLOJİK KURAMLAR VE EĞİTİM:TOPLUMSAL YAPI, İKTİDAR VE OKUL

Şehnaz Nigar ÇELİK¹

Giriş

Modern toplumların neredeyse tamamı, çocuklarını ve gençlerini yıllarca süren zorunlu bir eğitim sürecinden geçirir. Bu sürecin yüzeyinde bilgi ve beceri kazandırma amacı vardır; ancak sosyolojik çözümleme yüzeyin altında çok daha karmaşık bir işleyiş olduğunu gösterir. Çocuk sınıfa girdiği anda bir öğretim programıyla değil, bir toplumsal düzenle karşılaşır. Okulda hangi davranışların ödüllendirildiği, hangi bilginin meşru kabul edildiği ve başarının nasıl tanımlandığı, pedagojik tercihlerden çok toplumsal yapının yansımalarıdır. Eğitim sosyolojisini asıl ilginç kılan soru da budur: okullar toplumu bir arada mı tutar, yoksa var olan eşitsizlikleri sessizce yeniden mi üretir? Sınıfın içindeki o sıradan görünen etkileşimlerde kimlikler nasıl biçimlenir? Öğretim programında yer bulan bilgiyle dışarıda bırakılan bilgi arasındaki sınırı kim, hangi gerekçeyle çizer?

Sosyoloji bu sorulara tek bir yanıt üretememiştir. Ancak, farklı dönemlerde, farklı toplumsal koşullar altında birbirinden oldukça ayrışan kuramsal çerçeveler geliştirilmiştir. İşlevselci gelenek, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasının görece istikrarlı Batı toplumlarında, eğitimi toplumsal uyumun ve meritokratik düzenin güvencesi olarak okumuştur. Ne var ki 1960'lerden itibaren bu iyimser tabloya güçlü itirazlar yükseldi. Çatışma kuramcıları, okulların tarafsız kurumlar olmadığını, aksine sınıfsal ayrıcalıkları yeniden üreten mekanizmalar olduğunu ileri sürdü. Aynı dönemde sembolik etkileşimciler makro düzeydeki bu tartışmalardan bilinçli bir mesafe alarak sınıf içindeki mikro süreçlere, yani anlam üretimine, etiketlemeye ve kimlik müzakeresine yöneldi. Eleştirel pedagoji ise eğitimi yalnızca bir analiz nesnesi olmaktan çıkarıp bir dönüşüm pratiği

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD, sncelik@yyu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9949-0668

söyleminin çoğu zaman teknolojik determinizm ve piyasa mantığı çerçevesinde şekillendiğini ileri sürerek bu sürece eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Özellikle COVID-19 pandemi sürecinde dijital eşitsizliklerin boyutları daha görünür hâle gelmiştir. Bu yeni bağlamda Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramı da yeniden yorumlanmakta; dijital teknolojilere erişim, kullanım becerisi ve dijital okuryazarlık gibi unsurlar “dijital sermaye” kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır (Ragnedda, 2018).

Sonuç: Kuramlar Arasındaki Gerilim ve Tamamlayıcılık

Bu bölümde ele alınan kuramsal perspektifler, eğitim kurumuna farklı fakat birbirini tamamlayan sorular yöneltmektedir. İşlevselcilik eğitimin toplumsal düzeni nasıl sürdürdüğüne odaklanırken, çatışma kuramı bu düzenin hangi grupların çıkarlarına hizmet ettiğini sorgulamaktadır. Sembolik etkileşimcilik sınıf içindeki anlamların ve kimliklerin nasıl inşa edildiğini incelemekte; eleştirel pedagojiler ise eğitimin nasıl daha özgürleştirici ve dönüştürücü hâle gelebileceği sorusunu gündeme taşımaktadır. Postmodern yaklaşımlar ise bilgi, hakikat ve eğitim arasındaki ilişkinin kimin perspektifinden kurulduğunu sorgulayarak bu tartışmaları daha da derinleştirmektedir.

Bununla birlikte, hiçbir kuramsal yaklaşım eğitimin çok katmanlı ve karmaşık yapısını tek başına açıklamaya yeterli değildir. Nitekim çağdaş eğitim araştırmaları, farklı kuramsal gelenekleri kimi zaman gerilimli, kimi zaman ise üretken bir diyalog içerisinde birlikte kullanmaktadır. Örneğin Reay (2004), Bourdieu'nün kavramsal araçlarını mikro etkileşim analizleriyle birleştirirken; Ball (2013), Bernstein'in pedagojik söylem kuramını Foucaultcu yönetimsellik çerçevesiyle ilişkilendirerek eğitim politikalarının yeni yönetim biçimlerini çözümlemiştir. Bu durum, eğitim sosyolojisinin kuramsal çoğulluğunun bir zayıflık değil, aksine alanın analitik kapasitesini güçlendiren temel bir özellik olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Althusser, L. (1971). Ideology and ideological state apparatuses. (B. Brewster, Çev., ss.127-186), *Lenin and philosophy and other essays* (ss. 127-186). Monthly Review Press.
- Apple, M. W. (1979). *Ideology and curriculum*. Routledge.
- Apple, M. W. (2000). *Official knowledge: Democratic education in a conservative age* (2. bs.). Routledge.
- Apple, M. W. (2006). *Educating the “right” way: Markets, standards, God, and inequality* (2. bs.). Routledge.
- Aronowitz, S. & Giroux, H. A. (1991). *Postmodern education: Politics, culture and social criticism*. University of Minnesota Press.

- Bakız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve eleştirel teori: Sosyolojik pozitivistizmin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, 137–158.
- Ball, S. J. (1981). *Beachside Comprehensive: A case-study of secondary schooling*. Cambridge University Press.
- Ball, S. J. (2012). *Global Education Inc.: New policy networks and the neoliberal imaginary*. Routledge.
- Ball, S. J. (2013). *Foucault, power, and education*. Routledge.
- Becker, H. S. (1952). Social-class variations in the teacher-pupil relationship. *Journal of Educational Sociology*, 25(8), 451–465. <https://doi.org/10.2307/2263957>
- Bernstein, B. (1971). *Class, codes and control: Vol. 1. Theoretical studies towards a sociology of language*. Routledge & Kegan Paul.
- Bernstein, B. (1975). *Class, codes and control: Vol. 3. Towards a theory of educational transmissions*. Routledge & Kegan Paul.
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: Theory, research, critique* (Gözden geçirilmiş baskı). Rowman & Littlefield.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Prentice-Hall.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Çev.). Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice* (R. Nice, Çev.). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture* (R. Nice, Çev.). Sage Publications.
- Bowles, S. & Gintis, H. (1976). *Schooling in capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*. Basic Books.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P. & Saez, E. (2014). Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States. *Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1553–1623. <https://doi.org/10.1093/qje/qju022>
- Coleman, J. S., Campbell, E. Q., Hobson, C. J., McPartland, J., Mood, A. M., Weinfeld, F. D. & York, R. L. (1966). *Equality of educational opportunity*. U.S. Government Printing Office.
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. Scribner's.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Degener, S. C. (2001). Making sense of critical pedagogy in adult literacy education. *Annual Review of Adult Learning and Literacy*, 2, 26–62.
- Demir, S. A. (2009). Sosyal bilimlere eleştirel bir bakış: Frankfurt Okulu ve pozitivistizm eleştirisi. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 1, 59–73.
- Durkheim, É. (1956). *Education and sociology* (S. D. Fox, Çev.). Free Press.
- Ellsworth, E. (1989). Why doesn't this feel empowering? Working through the repressive myths of critical pedagogy. *Harvard Educational Review*, 59(3), 297–324. <https://doi.org/10.17763/haer.59.3.058342114k266250>
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Çev.). Pantheon Books.
- Freire, P. (1998). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2014). *Yüreğin pedagojisi* (Ö. Orhangazi, Çev.). Ütopya Yayınları.
- Freire, P. & Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık: Sözcüğü ve dünyayı okuma*. İmge Kitabevi.
- Gabel, S. (2002). Some conceptual problems with critical pedagogy. *Curriculum Inquiry*, 32(2), 177–201. <https://doi.org/10.1111/1467-873X.00222>
- Gillborn, D. (2015). Intersectionality, critical race theory, and the primacy of racism. *Qualitative Inquiry*, 21(3), 277–287. <https://doi.org/10.1177/1077800414557827>
- Giroux, H. A. (1988). *Teachers as intellectuals: Toward a critical pedagogy of learning*. Bergin & Garvey.

- Giroux, H. A. (2005). *Border crossings: Cultural workers and the politics of education* (2. bs.). Routledge.
- Giroux, H. A. (2008). *Eleştirel pedagojinin vaadi* (U. D. Tuna, Çev.). Kalkedon Yayınları.
- Giroux, H. A. (2010). *Eleştirel pedagoji ve neoliberalizm* (B. Baysal, Çev.). Kalkedon Yayınları.
- Giroux, H. A. (2011). *On critical pedagogy*. Bloomsbury.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.
- Goldthorpe, J. H. (2016). Social class mobility in modern Britain: Changing structure, constant process. *Journal of the British Academy*, 4, 89-111. <https://doi.org/10.5871/jba/004.089>
- Gore, J. M. (1993). *The struggle for pedagogies: Critical and feminist discourses as regimes of truth*. Routledge.
- Gülenç, K. (2015). *Frankfurt Okulu: Eleştiri, toplum ve bilim*. Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action, Vol. 1: Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Çev.). Beacon Press.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- hooks, b. (1994). *Teaching to transgress: Education as the practice of freedom*. Routledge.
- İnal, K. (2018). Eleştirel pedagojinin eleştirisi. İçinde J. L. Kincheloe (Ed.), *Eleştirel pedagoji* (ss. 17-38). Yeni İnsan Yayınevi.
- Karlı, T. A. (2018). Vygotsky ve Piaget'nin kuramsal yaklaşımları bağlamında insan bilişsel gelişimi üzerinde toplumsallaşma etkisi. *Çeşm-i Cihan*, 5(1), 61-70. <http://doi.org/10.30804/cesmicihan.498464>.
- Kincheloe, J. L. (2018). *Eleştirel pedagoji* (K. İnal, Çev.). Yeni İnsan Yayınları.
- Ladson-Billings, G. (1995). Toward a theory of culturally relevant pedagogy. *American Educational Research Journal*, 32(3), 465-491. <https://doi.org/10.3102/00028312032003465>
- Lather, P. (1998). Critical pedagogy and its complicities: A praxis of stuck places. *Educational Theory*, 48(4), 487-497. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.1998.00487.x>
- Lyotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge* (G. Bennington & B. Massumi, Çev.). University of Minnesota Press.
- Mayo, P. (2011). *Gramsci, Freire ve yetişkin eğitimi* (A. Duman, Çev.). Ütopya Yayınları.
- McLaren, P. (2003). *Che Guevara, Paulo Freire ve devrimin pedagojisi* (H. Alpman, Çev.). Kalkedon Yayınları.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist* (C. W. Morris, Ed.). University of Chicago Press.
- Merton, R. K. (1957). *Social theory and social structure* (Genişletilmiş baskı). Free Press.
- Morrow, R. A. & Torres, C. A. (1995). *Social theory and education: A critique of theories of social and cultural reproduction*. SUNY Press.
- Noddings, N. (2020). *Eğitim felsefesi*. Nobel Kitabevi.
- Odabaş, U. K. (2018). Frankfurt Okulu ya da eleştirel teori üzerine. *Dört Öge*, 14, 211-233.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.
- Parsons, T. (1959). The school class as a social system: Some of its functions in American society. *Harvard Educational Review*, 29(4), 297-318.
- Popkewitz, T. S. ve Brennan, M. (Ed.). (1998). *Foucault's challenge: Discourse, knowledge, and power in education*. Teachers College Press.
- Ragnedda, M. (2018). Conceptualizing digital capital. *Telematics and Informatics*, 35(8), 2366-2375. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.10.006>
- Reay, D. (2004). "It's all becoming a habitus": Beyond the habitual use of habitus in educational research. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 431-444. <https://doi.org/10.1080/0142569042000236934>
- Rizvi, F. & Lingard, B. (2010). *Globalizing education policy*. Routledge.
- Rosenthal, R. & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectation and pupils' intellectual development*. Holt, Rinehart & Winston.

- Sellar, S. & Lingard, B. (2014). The OECD and the expansion of PISA: New global modes of governance in education. *British Educational Research Journal*, 40(6), 917-936. <https://doi.org/10.1002/berj.3120>
- Selwyn, N. (2016). *Is technology good for education?* Polity Press.
- Singh, P. (2002). Pedagogising knowledge: Bernstein's theory of the pedagogic device. *British Journal of Sociology of Education*, 23(4), 571-582. <https://doi.org/10.1080/0142569022000025770>
- Uçkaç, A. (2019). Neoliberalizm ve küreselleşmenin eğitim üzerindeki etkisi. *Mülkiye Dergisi*, 43(4), 785-809.
- Vittoria, P. (2017). *Paulo Freire: Diyaloğun pedagojisine giden yol*. Kalkedon Yayınları.
- Wall, N. E. (2001). *A critical analysis of the theories, models, and policies of educational administration* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of New Brunswick.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Saxon House.
- Yıldırım, A. (2013). *Eleştirel pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in eğitim anlayışı üzerine* (3. bs.). Anı Yayıncılık.
- Yılmaz, Z. (2016). Paulo Freire'nin felsefesinde özgürleşmenin aracı olarak eğitim. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 299-313.
- Youdell, D. (2006). *Impossible bodies, impossible selves: Exclusions and student subjectivities*. Springer.

Bölüm 3

SOSYOLOJİK DÜŞÜNCENİN ÖNCÜLERİ VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN DOĞUŞU

Bedir SALA¹

Giriş

Eğitim, modern toplumun temel toplumsal kurumlarından biridir. Sosyolojide, eğitim sadece öğrenme veya bilgi edinme süreci olarak görülmez. Aksine, eğitim, kültür, aile, din, devlet ve güç yapılarıyla ilişkili bir kurum olarak kavranmaktadır. Nitekim eğitim toplumun değerlerini aktaran, kimlik oluşturan ve toplumsal hareketliliği organize etmek gibi işlevleri yerine getirdiğinden modern toplumun başat kurumlarından biridir. Bireylere toplumsal normları öğretene, davranışları biçimlendiren veya belirli davranışları normalize eden, vatandaş olmanın formel kurallarını öğretene toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktadır. Toplumsal eşitsizlikleri ve kültürel farklılıkları da yansıtmaya dolayısıyla sosyolojinin temel ilgi alanlarından birini teşkil etmektedir. Toplumsal düzen, eşitsizlik, kurumlar ve değişimle ilgilenen bir disiplin olan sosyoloji, eğitimin farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda nasıl sürdüğünü anlamak için güçlü bir çerçeve sunabilmektedir. Zaten eğitimin sosyolojinin konusuna dönüşmesi sosyolojik düşünce içinde doğal bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Klasik sosyolojiden çağdaş sosyolojiye uzanan süreçte eğitim, sosyalleşme, güç, eşitsizlik, kültür ve modernite hakkındaki tartışmaların merkezinde yer almıştır. Dolayısıyla eğitimin sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkışı klasik sosyolojinin temel kaygılarıyla yakından ilişkilidir.

Klasik sosyologlar, öncelikle modern toplumun teşekkülü, geleneksel yaşamın dönüşümü ve toplumları bir arada tutan veya ayıran kurumlarla ilgileniyorlardı. Eğitim ise modern toplumun kendini yeniden ürettiği önemli kurumlardan biri olması nedeniyle klasik sosyologların ilgisini çekmiştir. Klasik sosyologlar birbirinden farklı bir eğitim sosyolojisi yaklaşımı geliştirmemiş olsa da eğitimin sosyolojik düzeyde kavranması hususunda muhtelif kavramlar kullanmışlardır.

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD, bedirsala@aku.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6892-2664

ve etkili erişebilen, kullanabilen ve bunlardan faydalanabilenler ile erişemeyenler arasında yeni tabakalaşma biçimleri de yaratmaktadır.

Kaynakça

- Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (A. Tümertekin, Çev.). İthaki Yayınları.
- Amat, M. (2019). Pedagogical implications of Simmel's relativism: The Strasbourg lectures on pedagogy (1915-1916). *Simmel Studies*, 23(1), 147-182. <https://doi.org/10.7202/1062542ar>
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control, and identity: Theory, research, critique* (Rev. ed.). Rowman & Littlefield.
- Bourdeau, M. (2009). Auguste Comte. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Metaphysics Research Lab, Stanford University.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve kültür* (A. Sümer, L. Ünsaldı, Çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2015). *Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri* (A. Sümer, L. Ünsaldı, Ö. Akkaya, Çev.). Heretik Yayınları.
- Brown, D. K. (2001). The social sources of educational credentialism: Status cultures, labor markets, and organizations. *Sociology of Education*, 74, 19-34. <https://doi.org/10.2307/2673251>
- Canta, A. F. (2023). Education and democracy: the third way in Karl Mannheim. *Italian Sociological Review*, 13(1), 91-110. <https://doi.org/10.13136/isr.v13i1.631>
- Cole, M. (2019). Marxism and educational theory. In K. Hytten (Ed.), *Oxford research encyclopedia of education*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.105>
- Comte, A. (1896). *The positive philosophy of Auguste Comte* (H. Martineau, Trans.). George Bell & Sons.
- Comte, A. (2009). *A general view of positivism*. Cambridge University Press.
- Danner, S. (2009). The relationship of philosophy, sociology and pedagogy in the work of Georg Simmel. *Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 5, 5-16. <https://doi.org/10.15388/STEP.2009.0.5262>
- Dewey, J. (2001). *Democracy and education*. Pennsylvania State University.
- Durkheim, E. (1956). *Education and sociology* (S. D. Fox, Trans.). Free Press.
- Durkheim, E. (2006). *The evolution of educational thought: Lectures on the formation and development of secondary education in France* (1st ed.). Routledge.
- Durkheim, E. (2020). *Ahlak eğitimi* (H. Portakal, Çev.). Cem Yayınevi.
- Filloux, J.-C. (1993). Emile Durkheim. *Prospects*, 23, 303-320. <https://doi.org/10.1007/BF02195042>
- Fisher, B. M., & Strauss, A. L. (1979). George Herbert Mead and the Chicago tradition of sociology. *Symbolic Interaction*, 2(1), 9-26. <https://doi.org/10.1525/si.1979.2.1.9>
- Giddens, A. (Ed.). (1972). *Emile Durkheim: Selected writings*. Cambridge University Press.
- Gonon, P. (2019). Simmel and his lectures on education in the context of German progressive education. *Simmel Studies*, 23(1), 89-107. <https://doi.org/10.7202/1062540ar>
- Gross, N. (2007). Pragmatism, phenomenology, and twentieth-century American sociology. In C. Calhoun (Ed.), *Sociology in America: A history* (pp. 183-224). University of Chicago Press.
- Hammersley, M. (2022). Karl Mannheim and Jean Floud: A false start for the sociology of education in Britain? *London Review of Education*, 20(1), Article 15. <https://doi.org/10.14324/LRE.20.1.15>
- Hammond, T. H., & Miller, G. J. (1985). A social choice perspective on expertise and authority in bureaucracy. *American Journal of Political Science*, 29(1), 1-28. <https://doi.org/10.2307/2111209>
- King, R. (1980). Weberian perspectives and the study of education. *British Journal of Sociology of Education*, 1(1), 7-23. <https://doi.org/10.1080/0142569800010102>
- Koenig, H. (2019). Enabling the individual: Simmel, Dewey and "the need for a philosophy of education". *Simmel Studies*, 23(1), 109-146. <https://doi.org/10.7202/1062541ar>

- Lauder, H., Brown, P., & Halsey, A. H. (2009). Sociology of education: A critical history and prospects for the future. *Oxford Review of Education*, 35(5), 569–585. <https://doi.org/10.1080/03054980903216309>
- Levine, D. N. (1991). Simmel as educator: On individuality and modern culture. *Theory, Culture & Society*, 8(3), 99–117. <https://doi.org/10.1177/026327691008003007>
- Lin-Januszewski, L. W. (2024). Emile Durkheim: Father of the sociology of education. In B. A. Geier (Ed.), *The Palgrave handbook of educational thinkers*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-81037-5_88-1
- Lingard, B., Rawolle, S., & Taylor, S. (2005). Globalizing policy sociology in education: Working with Bourdieu. *Journal of Education Policy*, 20(6), 759–777. <https://doi.org/10.1080/02680930500238945>
- Lukes, S. (1973). *Emile Durkheim, his life and work: A historical and critical study*. Allen Lane.
- Maddaus, J. (1991). *Worlds apart or links between: Theoretical perspectives on parent-teacher relationships* [Conference paper]. Annual Meeting of the American Educational Research Association, Chicago, IL, United States. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED362296.pdf>
- Mannheim, K. (1940). *Man and society in an age of reconstruction*. Kegan Paul, Trench, Trubner.
- Mannheim, K. (2020). *İdeoloji ve ütopya* (M. Okyavuz, Çev.). Nika Yayınevi.
- Marx, K. (2021). *Critique of the Gotha program*. Foreign Languages Press. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1875/gotha/>
- Marx, K. (1990). *Capital: A critique of political economy* (Vol. 1, B. Fowkes, Trans.). Penguin.
- Marx, K. (1996). Instructions for the delegates of the provisional general council: The different questions. *Marxists Internet Archive*. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1866/08/instructions.htm>
- Marx, K., & Engels, F. (2018). *Komünist manifesto* (C. Üster & N. Deriş, Çev.). Can Yayınları.
- Matthews, M. R. (2004). Reappraising positivism and education: The arguments of Philipp Frank and Herbert Feigl. *Science & Education*, 13, 7–39. <https://doi.org/10.1023/B:S-CED.0000018544.34295.8b>
- Morgan, W. J. (2025). The intellectual odyssey of Karl Mannheim: On sociology and political education. *Hungarian Educational Research Journal*, 15(2), 259–279. <https://doi.org/10.1556/063.2025.00382>
- Parsons, T. (1959). The school class as a social system: Some of its functions in American society. *Harvard Educational Review*, 29(4), 129–154.
- Pickering, M. (2019). Positivism in European intellectual, political, and religious life. In W. Breckman & P. E. Gordon (Eds.), *The Cambridge history of modern European thought* (pp. 151–171). Cambridge University Press.
- Podoksik, E. (2021). Bildung, kultur, crisis. In *Georg Simmel and German culture: Unity, variety and modern discontents* (pp. 16–89). Cambridge University Press.
- Rao, S. S., & Singh, S. (2018). Max Weber's contribution to the sociology of education: A critical appreciation. *Contemporary Education Dialogue*, 15(1), 73–92. <https://doi.org/10.1177/0973184917744964>
- Rikowski, G. (2004). Marx and the education of the future. *Policy Futures in Education*, 2(3-4), 565–577. <https://doi.org/10.2304/pfie.2004.2.3.10>
- Samier, E. (2002). Weber on education and its administration: Prospects for leadership in a rationalized world. *Educational Management & Administration*, 30(1), 27–45.
- Scaff, L. A. (1990). Georg Simmel's theory of culture. In M. Kaern, B. S. Phillips, & R. S. Cohen (Eds.), *Georg Simmel and contemporary sociology* (Boston Studies in the Philosophy of Science, Vol. 119, pp. 283–296). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-009-0459-0_16
- Schmaus, W., Pickering, M., & Bourdeau, M. (2018). Introduction: The significance of Auguste Comte. In W. Schmaus, M. Pickering, & M. Bourdeau (Eds.), *Love, Order, and Progress: The Science, Philosophy, and Politics of Auguste Comte* (pp. 3–24). University of Pittsburgh Press.

- Shapin, S. (2019). Weber's *Science as a vocation*: A moment in the history of "is" and "ought". *Journal of Classical Sociology*, 19(3), 290–307. <https://doi.org/10.1177/1468795X19851408>
- Simmel, G. (2020). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- Small, R. (2014). *Karl Marx: The revolutionary as educator*. Springer.
- Stewart, W. A. C. (1953). Karl Mannheim and the sociology of education. *British Journal of Educational Studies*, 1(2), 99–113. <https://doi.org/10.1080/00071005.1953.9972892>
- Szreter, R. (1980). Institutionalising a new specialism: Early years of the *Journal of Educational Sociology*. *British Journal of Sociology of Education*, 1(2), 173–182. <https://doi.org/10.1080/0142569800010203>
- Waller, W. (1932). *The sociology of teaching*. Russell & Russell Publishers.
- Walters, P. B. (2007). Betwixt and between discipline and profession: A history of sociology of education. In C. Calhoun (Ed.), *Sociology in America: A history* (pp. 639–665). University of Chicago Press.
- Weber, M. (2011). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (M. Köktürk, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Weber, M. (2021). *Sosyoloji yazıları* (T. Parla, Çev.). Metis Yayınları.
- Whitty, G. (1997). Social theory and education policy: The legacy of Karl Mannheim. *British Journal of Sociology of Education*, 18(2), 149–163. <https://doi.org/10.1080/0142569970180201>
- Wui, M. G. L., & Leviste, E. N. P. (2024). Max Weber, education, and the rise of modern societies. In B. A. Geier (Ed.), *The Palgrave handbook of educational thinkers*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-25134-4_116
- Yamada, R. (2023). Planned thinking and democratic personality: Karl Mannheim's legacy for global citizenship education today. *Prospects*, 53, 313–323. <https://doi.org/10.1007/s11125-021-09573-7>
- Young, M. (2020). Knowledge and the sociology of education. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 44, 10–17. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.44.1>
- Zhu, G., Xu, G., Li, Y., & Chen, B. (2020). Typology of OECD's global educational governance and its policy effect [Review of the book *The OECD's historical rise in education: The formation of a global governing complex*, by C. Ydesen]. *Comparative Education Review*, 64(3), 525–542. <https://www.jstor.org/stable/48801616>

Bölüm 4

TÜRKİYE’ DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Öznur YAŞAR¹

Giriş

Türkiye’ de eğitim sosyolojisinin gelişimi, eğitim ve toplumsal yapı arasındaki ilişkinin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü üzerinden değerlendirilebilmektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitimin toplumsal yapı, kültür ve toplumsal değişimle olan ilişkisini inceleyen önemli bir disiplindir. Eğitim süreci yalnızca bireysel gelişimi sağlayan bir mekanizma değildir. Eğitim süreci aynı zamanda toplumsal değer ve normların aktarılmasını, bireyin topluma uyum sağlamasını ve toplumsal düzenin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda eğitim sosyolojisi; eğitimin toplumsal işlevlerini, eşitsizliklerle ilişkisini ve toplumsal değişimdeki rolünü analiz etmektedir. Türkiye’ de eğitim sosyolojisinin gelişimi incelendiğinde, sürecin Osmanlı’ nın son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet Dönemi aydınlarının düşünceleriyle şekillendiği görülmektedir. Her iki dönemde de eğitimin, toplumsal değişim ve dönüşümün merkezinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye’ de eğitim sosyolojisinin bir alt disiplin olarak gelişimi, toplumsal sorunların çözümünde eğitime önemli rol atfetmesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e uzanan süreçte eğitim alanında yaşanan toplumsal dönüşüm ele alınmış, ardından Türkiye’ de eğitim sosyolojisinin gelişimi ve bu alanda öne çıkan aydınların görüşleri değerlendirilmiştir.

Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e Eğitimde Toplumsal Dönüşüm

Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e eğitimdeki toplumsal değişimi kurgulayabilmek için modernleşme süreçlerini iyi anlamak gerekmektedir. Genellikle modernleşme sürecini başlatan toplumlar öncelikle mevcut eğitim sistemini revize ederek, öne çıkan engelleri egale etmeye yönelik çalışmışlardır. Bu çaba modernleşme sürecini başlatan devletlerin ana politikalarından biri haline gelmiştir (Bozarslan ve Çokadaroğlu, 2015).

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Toplumsal Yapı ve Değişme AD, oycasar@nku.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9747-973X

eşitlik bağlamında değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak ise eğitim sosyolojisinin geçmişten günümüze her dönemde eğitim toplum ilişkisini gözler önüne sermeye çalışan dinamik bir alan olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Adanalı, A. H. (2004). Ziya Gökalp’ in eğitim felsefesi ve yüksek eğitim hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1), 57-70.
- Akın, A. (1989). Münif Efendi’ nin “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyân” adlı makalesi hakkında bir çalışma. *Erdem*, 5(14), 517-548.
- Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 9-22.
- Athusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Alkan, M. Ö. (2000). “Osmanlı İmparatorluğu’ nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri, 1839-1924”, *Osmanlı Devleti’ nde Bilgi ve İstatistik*, (Der.) Halil İnalçık ve Şevket Pamuk, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, ss. 125-145.
- Altın, H. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırlarından Emrullah Efendi ve öğretmen yetiştirme tarihimize katkıları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 151-165.
- Altın, H. (2010). Ziya Gökalp’ in eğitim tarihimize açısından önemi [“The Importance of Ziya Gökalp for our Educational History”]. *History*, 2(2), 493-509.
- Altın, H. (2014). II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve onun eğitim ve eğitimci kavramları ile ilgili düşünceleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(55), 219-252.
- Anar, S. (1988). Baltacıoğlu’ nun düşüncesinde kültür- kişilik ve eğitim ilişkilerinin eğitim sosyolojisi açısından analizi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, 3(1), 89-96.
- Aslan, C. (2020). Eğitim sosyolojisinin Türkiye’ deki gelişimi üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 15(3), 1499-1520. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.4298>.
- Aydoğdu, A. (2020). Felsefe ve eğitim. (12.04.2026 tarihinde https://www.academia.edu/43215736/FELSEFE_ve_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0 adresinden ulaşılmıştır.)
- Ayhan, S. (1990). İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886 -1978) ve halk eğitimi ile ilgili görüşleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 23(1), 285-306. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000839
- Bacanlı, H. (2009). Mümtaz Turhan ve karakter eğitimi. *Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu*, Temmuz 2009, Gazi Üniversitesi, Ankara, (s. 383-391).
- Baltacıoğlu, İ.H. (1942). *İçtimai Mektep*, Ankara: Maarif Matbaası.
- Bora, Y. (2007). *Nurettin Topçu ve Erol Güngör’ ün eğitim anlayışları* (yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi.
- Bozaslan, B. M. ve Çokoğulları, E. (2015). Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e modern eğitimin inşası: devletin kurtarılmasından devletin kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 309-329. <https://izlik.org/JA35ZB67DT>
- Budak, A. (2002). *Batılılaşma sürecinde çok yönlü bir Osmanlı aydını Münif Paşa* (doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Celkan, H. Y. (2008). I. Meşrutiyet Döneminde modern bir eğitimci: Münif Paşa. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 399-403.
- Cihan, M. (2015). Hilmi Ziya Ülken’ in eğitim felsefesi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 131-142.
- Doğan, İ. (2018). *Eğitim Sosyolojisi-Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doğan, İ. (1991). *Tanzimat’ ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi (Sosyo-Pedagojik Bir Karşılaştırma)*, İstanbul: İz Yay.
- Dural, A. B. (2006). Nurettin Topçu’ da eğitim düşüncesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergi-*

- si, 8(2), 48-70.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Ergün, M. (1982). Emrullah Efendi hayatı-görüşleri-çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 30(1-2), 7-35.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yay.
- Ergün, M. (2008). “ Prens” Sabahattin Bey’ in eğitim üzerine düşünceleri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 1(2), 1-9.
- Erkek, M. S. (2013). II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 385-416. <https://izlik.org/IA85CJ83DZ>.
- Fildiş, B. (2018). Prens Sabahattin’ in eğitim anlayışı ve Nezahat Nurettin Ege’ nin” İki kıt’ a üzerinde bir şehirde yaşayan Turgut” romanı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 29-44.
- Gökarp, Z. (1973). *Terbiyenin sosyal ve kültürel temelleri*. Ankara: Milli eğitim basımevi.
- Göktaş, E. (2019). Nurettin Topçu’ nun eğitim, öğretmen ve okul anlayışına eleştirel bir bakış. *Hararan Maarif Dergisi*, 4(1), 50-64.
- Göle, M. ve Gündoğdu, Y. B. (2025). Ziya Gökalp ile Satı Bey’ in eğitim anlayışlarının karşılaştırılması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 25(2), 1613-1641.
- Gramsci, A. (2016). *Hapishane Defterleri Seçmeler*. Ankara: Sol Yayınları.
- Günce, Ş. (2022). Bir çeviribilimci olarak Münif Paşa. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (15), 121-133.
- Gündüz, M. (2022). Muhafazakâr-modernist bir cumhuriyet aydını: Nurettin Topçu’ nun eğitim görüşleri. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. Kış Özel Sayı, 45-88.
- Güneş, S. ve Yılmaz, B. (2024). Entelektüel bir kişilik olarak Münif Paşa ve Türk kütüphaneciliğindeki yeri. *Bilgi Yönetimi*, 7(1), 70-84.
- Güven, Ö. ve Eynur, B. R. (2017). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’ nun beden eğitimi ve spor ile ilgili görüşleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 33(95), 124-161.
- Hacıfevzioğlu, A. U., ve Akçadağ, G. (2022). Bir osmanlı devlet adamının perspektifinden insan hakları: Münif Paşa’ nın doğal hukuk yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 62(2), 842-875.
- Iltar, E. K. (2016). Hilmi Ziya Ülken’ in Eğitim Felsefesine İlişkin Görüşleri. *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic*, 27-30 October 2016, Antalya, (ss. 132-138).
- İnal, İ. M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnceoğlu, F. S. (2005). Tanzimat’ ta bir düşünür ve bürokrat: Münif Paşa ve iktisat tasavvuru. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (19), 231-264.
- Keklik, E. (2020). Maarif Nazırı Emrullah Efendi ve Tuba Ağacı Nazariyesi: Eğitim Reformuna Nereden Başlamalı? *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 79-96.
- Kızılcık, A. (2011). Münif Paşa’ nın Arapça öğretimine yaklaşımı. *Şarkiyat Mecmuası*, (13), 73-82.
- Kongar, E. (2012). Social Change Theories and Türkiye’ s Reality. *İstanbul: Remzi Kitabevi*.
- Kuşcu, S. ve Özmen, C. (2022). Nurettin Topçu’ nun fikir dünyasında çocuk ve ahlak eğitimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 76-92.
- Namal, Y. ve Kartal İncebacak, D. (2021). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’ nun eğitim anlayışının MEB 2023 eğitim vizyonuna yansımaları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları*, 8(1), 30-57.
- Özdağ, Elisabeth. (2007). *İslamcılığın Türkiye Seyri Sosyolojik Bir Perspektif*. (Çev.) Gamze Türkoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, K. S., ve Gelişli, Y. (2025). Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan’ ın Eğitim Anlayışlarının Mukâyesesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 11(24), 224-247.
- Öztürk, F. D. (2006). *Prof. Dr. Mümtaz Turhan’ ın Eğitim Görüşlerinin Günümüz Eğitim Sisteminde Yansımaları* (yüksek lisans tezi, İnönü üniversitesi).
- Pehlivan, İ. (2024). Modern Osmanlı Döneminden Cumhuriyet’ e eğitimde dönüşüm ve köy enstitüleri. *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 78-93.

- Prens Sabahaddin, (1999). *Görüşlerim*. (A.Z. İzgöer, haz.). İstanbul: Buruc yayınları.
- Somel, S. A. (2007), “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler”, 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, 22-23 Mayıs, İstanbul, (ss. 61-84.)
- Soydan, T. (2013). Osmanlı’ dan Cumhuriyet dönemine Türkiye’ de temel eğitimin gelişmesi ve finansmanı sorunu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 53-71.
- Sürücü, Ö. ve Kocadaş, B. (2022). Bilinmeyen yönüyle; bir eğitim sosyoloğu olarak İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve eğitim sosyolojisine katkıları. *Iksad Journal*, 8(31), 1-12.
- Şahin, M. (2017). Alternatif eğitim arayışları: Başka bir okul mümkün (BBOM) örneği ve toplumun olası etkileri. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi (ASOS)*, 5 (40), 282-300.
- Şakar, R. D., ve Naimi, M. N. Nurettin Topçu’ nun eğitim anlayışı. *İlahiyat*, (15), 267-280.
- Tamer, M. G. (2022). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Taş, İ. D. (2021). Türkiye’ de eğitim sosyolojisinin gelişimi. Müjdat Avcı ve Ahmet Özalp (Ed.) *Eğitim Sosyolojisi* içinde (s. 99-130). İstanbul: Lisans Yayınevi.
- Taşdelen, V. (2015). Nurettin Topçu’ nun Türkiye’ nin Maarif Davası İsimli Eserinde Eğitimin Güncel Sorunları. *TYB Akademi*, (13).
- Taşgetiren, Ö. (2019). Nurettin Topçu’ nun eğitim anlayışında liberal etkiler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(57), 43-60.
- Tekeli, İ. (1983), “Osmanlı İmparatorluğu’ ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topçu, N. (1998). *Türkiye’ nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turhan, M. (1980). *Garplılaştırmanın Neresindeyiz? Bütün Eserleri-1*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Üke, M. (2008). Emrullah Efendi ve Tuba ağacı nazariyesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (12), 653-664.
- Ülger, F. (2024). Maarif, muallim, mektep kavramları bağlamında Nurettin Topçu’ nun eğitim anlayışı. *Kesit Akademi*, 10(41), 829-843.
- Ülken, H. Z. (1998). *İnsani Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2013). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Yaşar, Ö. (2018). Ziya Gökalp ve Erol Güngör’ ün dini eğitime yaklaşımları. *Turan-Sam*, 10(39), 73-79.
- Yılmaz, M. (2001). *Bir eğitim adamı olarak Prens Sabahattin* (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi).

Bölüm 5

EĞİTİM VE TOPLUM

Suna ÇÖĞMEN¹

Giriş

Bir toplumun gelecekte alacağı biçim, eğitim kurumlarının hangi anlayışla yapılandırıldığı ve hangi toplumsal işlevleri üstlendiği ile yakından ilişkilidir. Eğitim ise genellikle bireylere ihtiyaçlar doğrultusunda bilgi, beceri ve donanım kazandıran yapılandırılmış bir süreç olarak tanımlanır. Ancak bunun yanı sıra eğitim toplumsal düzenin devamlılığının sağlanması ve toplumsal değişimin yönlendirilmesi açısından da önemli bir kurumsal yapıdır. Bu nedenle sosyolojide aile, ekonomi, siyaset gibi temel toplumsal kurumlar arasında yer alır.

Toplumun ekonomik, kültürel ve politik düzeyi ile yakından ilişkili olan eğitim, yine toplumun gelişim hedeflerini ve değerlerini yansıtmaları ile bu yakın ilişkiyi sürdürür. Toplumsal yapıda meydana gelen, savaş, göç, iklim krizi gibi birçok gelişme ve değişim, eğitim ortamlarına yapısal değişiklikler olarak yansır.

Bununla birlikte eğitim, toplumdaki sosyal statü ve tabakalaşmanın yeniden üretilmesine veya değişmesine katkı sağlar. Dahası bireyi sosyal yaşama hazırlayan, sosyal ve kültürel bütünleşmeyi destekleyen temel bir sosyalleşme alanı olarak işlev görür.

Bu bağlamda eğitim, toplumu oluşturan kurumlarla ilişkili, örgütlü, kurallı ve amaçlı bir yapı içinde nesiller arası bilgi, değer ve rolleri aktaran bir toplumsal kurumdur. Bireyi topluma hazırlar ve toplumsal düzeni sürdürür. Aynı zamanda değişim ve eşitsizliklerin yeniden üretildiği temel bir toplumsal alan olarak işlev görür. Bu bağlamda eğitimin yalnızca pedagojik değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik boyutları olan toplumsal bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bölümde eğitim ve toplum arasındaki ilişki; eğitimin toplumsal işlevleri, toplumsal yapı ile etkileşimi, devlet ve ideoloji ile bağlantısı, eğitim politikalarının toplumsal yansımaları ve toplumsal değişim süreçleri bağlamında ele alınacaktır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD, sunadem@pau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3969-5650

toplum ilişkisini anlamak yalnızca okul sistemlerini değil, toplumsal yapının bütününe anlamayı gerektirmektedir. Bu açıdan çağdaş eğitim sosyolojisi, eğitim kurumlarını toplumsal bağlamı içerisinde çözümleyerek toplumun dünü, bugünü ve geleceği hakkında açıklayıcı bir çerçeve sunan; toplumsal yapının işleyişini, dönüşümünü ve yeniden üretim mekanizmalarını da anlamayı mümkün kılan ve bu alanlara eleştirel ve yapılandırıcı bir bakış sunabilen temel disiplinlerden biridir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.), (5. Baskı). İletişim Yayınları.
- Altın, M. (2020). Türkiye’de eğitim, statü ve sosyal hareketlilik. *Mecmua*, 10, 180-196. <https://doi.org/10.32579/mecmua.789249>
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and curriculum*. RoutledgeFalmer.
- Apple, M. W. (2012). *Eğitim ve iktidar* (E. Bulut, Çev.). Kalkedon
- Ballantine, J., & Hammack, F. M. (2015). *The sociology of education: A systematic analysis*. (8. Baskı). Routledge
- Ball, S.J. (2016). Neoliberal education? Confronting the slouching beast. *Policy Futures in Education*, 14(8), 1046-1059. DOI: 10.1177/1478210316664259
- Bell, L., & Stevenson, H. (2015). Towards an analysis of the policies that shape public education: Setting the context for school leadership. *Management in Education*, 29(4), 146-150. DOI: 10.1177/0892020614555593
- Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri* (A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya, Çev.). Heretik.
- Çarkıt, Ö., Çarkıt, H., Çarkıt, E., Güzelçoban, Ş., Çarkıt, T., & Döner, M. (2024). Eğitimin toplumsal yapının değişimi üzerine etkisinin araştırmacı bir bakış açısından incelenmesi. *Anasay*, 8(27), 188-207. DOI: 10.33404/anasay.1394499
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault’da bilgi, iktidar ve özne ilişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 512-523. <https://izlik.org/JA42ZC63SM>
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Chzhzen, Y. (2013). *Education and democratization: tolerance of diversity, political engagement, and understanding of democracy*. Background Paper for Education for All Global Report 2014/4 UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225926>
- Dewey, J. (2025). *Demokrasi ve eğitim* (T. Akbulut, Çev.). Bilge Kültür Sanat
- Dinçer, M. (2003). Eğitimin toplumsal değişme sürecindeki gücü. *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1), 102-112. <https://izlik.org/JA32XN88ZU>
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim sosyolojisi* (2. Basım). Nobel Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve sosyoloji*. Pinhan Yayıncılık.
- ERG (2023). *Bir Bakışta PISA 2022*. <https://egitimreformugirisimi.org/bir-bakista-pisa-2022/>
- Eğitim Reformu Girişimi (2025). *Eğitim İzleme Raporu*. https://egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2025/11/EIR_2025.pdf
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisi* (5. Basım). Ocak Yayınları.
- Fichter, J.H. (2016). *Sosyoloji nedir?* (N. Çelebi, Çev.), (3. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Freire, P. (2024). *Ezilenlerin pedagojisi* (E. Özbek ve D. Hattatoğlu, Çev.). Ayrıntı
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.Ed.). Kırmızı Yayınları.

- Günay, S. (2025). Eğitim ekonomisi bağlamında insan sermayesi: Hanushek & Woessmann ile Bowles & Gintis'in karşılaştırması. *Erciyes Akademi*, 39(4), 1185-1197. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1784877>
- Haralambos, M. & Holborn, M. (2004). *Sociology themes and perspectives* (6. Basım). Collins.
- Huang, X. (2019). Understanding Bourdieu-cultural capital and habitus. *Review of European Studies*, 11(3), 45-49. <https://doi.org/10.5539/res.v11n3p45>
- İnal, K. (2019). Durkheim'in eğitim anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 511-518. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000683
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve ideoloji* (1. Basım). Kalkedon Yayınları.
- Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 1, 23-37. <https://izlik.org/JA27AC58NB>
- Kerckhoff, A. C. (2001). Education and social stratification processes in comparative perspective. *Sociology of Education*, 74, 3-18. <https://doi.org/10.2307/2673250>
- Kınsün, A. (2023). Robert merton ve işlevselcilik kuramının temel unsurları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 23(1), 156-167. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1259351>
- Lauglo, J. & T. Øia (2007). *Education and Civic Engagement: Review of Research and a Study on Norwegian Youths*. OECD Education Working Papers, No. 12, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/050484723262>.
- McLaren, P. (2011). *Okullarda yaşam: Eleştirel pedagojiye giriş* (M.Y. Eryaman ve H. Arslan, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık
- MEB (2024). PISA 2022 Türkiye raporu. https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_01/26152404_pisa2022_rapor.pdf
- PISA (2018). *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*. OECD Publishing, Paris, 2019. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/12/pisa-2018-results-volume-ii_ac1a036f/b5fd1b8f-en.pdf
- Olgun, C.K. (2007). Robert King Merton'un işlevsel çözümlemesi. *Sosyoloji Notları, Ekim-Kasım-Aralık*, 44-48.
- Özateşler Ülkücan, G. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eleştirel kültür çalışmaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 129-144. <https://izlik.org/JA47SR29EW>
- Reardon, S. F. (2016). School segregation and racial academic achievement gaps. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 2(5), 34-57. <https://doi.org/10.7758/RSF.2016.2.5.03>
- Sever, M. (2012). A critical look at the theories of sociology of education. *Journal of Human Sciences*, 9(1), 671- 650. <https://www.j-humansciences.com/index.php/IJHS/article/view/2212>
- Sjöberg, S. (2015). PISA and global educational governance—A critique of the project, its uses and implications. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 11(1), 111-127. doi: 10.12973/eurasia.2015.1310a
- Spiel, C., Schwartzman, S., Bussemeyer, M., Cloete, N., Drori, G., Lassnigg, L., Schober, B., Schweisfurth, M., & Verma, S. (2018). The contribution of education to social progress. In: International Panel on Social Progress, (ed.) *Rethinking Society for the 21st Century: Report of the International Panel for Social Progress*. Cambridge University Press: Cambridge, pp. 753-778. ISBN 9781108399661 (doi:10.1017/9781108399661.006)
- Sunkad, G., & Wajdi, M. (2025). Education as a sociological foundation: Exploring individual development, social integration and the journey toward global citizenship. *Journal of Education, Social & Communication Studies*, 2(3), 147-163. <https://ojs.ptmjb.com/index.php/JESCS>
- TEDMEM (2023). Bir bakışta eğitim: Türkiye üzerine değerlendirme ve öneriler. <https://tedmem.org/storage/writes/November2023/kCGG0xg8T0MwPf7kdfbK.pdf>
- TEDMEM (2024). PISA 2022 Türkiye için neler söylüyor? <https://tedmem.org/storage/writes/May2024/imlmI97WjYRQPjMWXeqU.pdf>
- TEDMEM (2026). *2025 Eğitim değerlendirme raporu (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 11)*. Ankara: Türk EğitimDerneği. <https://tedmem.org/storage/publications/March2026/BfEfWf0cGPJadhk-bQUOP3.pdf>

- Tezcan, M. (2024). *Eğitim sosyolojisi* (23. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Ünsal S. & Korkmaz, F (2018). Eğitim ve sosyoloji ilişkisi. S. Ünsal ve A. Çetin (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* (ss 35-58). Nobel Yayınları.
- Ünsal, S., & Gökdaş, A. (2020). Eğitimin işlevlerinin gerçekleşme düzeyinin öğretmen algılarına göre incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(4), 1133-1157. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.675779>
- Vázquez-Villegas, P., Caratozzolo, P., Lara-Prieto, V., & Membrillo-Hernández, J. (2023). A review on the advances in socially oriented education. *Sustainability* 15(23), 16194. <https://doi.org/10.3390/su152316194>
- Verger, A., Novelli, M., & Altinyelken, H. K. (2018). *Global education policy and international development: New agendas, issues and policies*. Bloomsbury.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121-138. <https://izlik.org/JA64KC34UA>
- Yeşildal, H. (2012). Toplumsal değişme ve küreselleşme. *Sosyolojiye giriş* (s. 67-104). Anadolu Üniversitesi.
- Yıldız, S., & Gültekin-Karakaş, D. (2019). Türkiye'de eğitim eşitsizliğinin farklı yüzleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 271-292. <https://doi.org/10.18037/ausbd.566795>
- Yıldız, R. (2006). Eğitimin işlevleri. Ş. Erçetin ve N. Tozlu (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (s. 275-278). Hegem Yayınları.
- Yıldırım Taştı, Ö. (2023). Eğitim sosyolojisi teorileri üzerine: Türk eğitim sistemine bir bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(3), 1810-1825. <https://doi.org/10.307783/nevsosbilen.1298360>

Bölüm 6

TOPLUMSAL KURUMLAR VE EĞİTİM

Fazilet Özge MAVİŞ SEVİM¹

Giriş

Bireylerin birbirleriyle iletişiminin bilimsel bir bakış açısıyla incelendiği sosyoloji biliminin en temel kavramlarından birini kurum kavramı oluşturmaktadır. Nitekim kurumlar, bireylerin iletişim ve etkileşimin sağlanması ve toplumsallaşmasının gerçekleştirilmesinde öncü görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kurum kavramının sosyolojik pencereden tanımlanması önem taşımaktadır. Sosyolojik anlamda kurum; yapılandırılmış ve örgütlenmiş yapılar bütünü olarak görülebilir. Kurumlar içerisinde yapılanmanın ve örgütlenmenin oluşmasında ise bireylerin belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi ve belirli ihtiyaçların karşılanması hedeflenmektedir.

Bireylerin toplumsallaşmaları ve yaşamlarını sağlıklı bir biçimde idame ettirmelerinde önemli kurumlardan birini de eğitim kurumu oluşturmaktadır. Nitekim eğitim toplumların kendi varlıklarını devam ettirmelerinde kilit bir rol üstlenmektedir. Özellikle toplumsal kuralların, davranış kalıplarının ve kültürlerin bireylere aktarılması, bireyin toplumsallaşmasının sağlanması ve bu yolla toplumsal bütünleşmenin oluşmasında öncülük eden temel kurum eğitim kurumları olmaktadır. Ayrıca bireysel gelişimin sağlanması, iş gücü yetiştirilmesi ve statü kazanma için eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim kurumu farklı kurumlarla etkileşim içinde bulunarak toplumun hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve gereksinimlerinin giderilmesinde önemli bir yer edinmektedir. Kitabımızın bu bölümünde öncelikle toplumsal kurumların genel özelliklerinden bahsedilecek, daha sonra ise eğitim kurumları ile ilişkili olan kurumlar ve eğitimle ilişkisi ele alınmaya çalışılacaktır. En son kısımda ise kurumlar arası güç paylaşımı ve değer aktarımı konusunda bilgilendirme yapılacaktır.

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD, ozgemsevim@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4120-5374

Özellikle kurumlar arası güç ve değer aktarımının doğru bir biçimde gerçekleştirilmesinin, insan gereksinimlerinden doğan kurumların sağlıklı bir şekilde işlevlerini yerine getirmesinde, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasının sağlanmasında ve mutlu birey ve toplumların meydana gelebilmesinde büyük önemi olduğunu söylemek mümkündür. Kurumlar arası güç ve değer aktarımı ögelerinin farkında olmak ve bu aktarımların yapılmasında eğitimciler olarak üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmek, eğitim kurumlarının işlevlerinin daha iyi bir biçimde gerçekleşmesine öncülük edecektir.

Kaynakça

- Arı, Y. (2023). Aile kurumunun işlevleri nelerdir ve neden önemlidir? Sosyolojik bir araştırma. K. Erbaş (Ed.), *İlahiyat alanında uluslararası araştırma ve derlemeler* içinde. Serüven Yayınevi.
- Arvas, F. B. (2020). Aile, değerler ve din: Teorik bir yaklaşım. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 199-233. <https://doi.org/10.32711/tiad.674658>
- Aslan, B., & Topçu, İ. (2010). Politeknik eğitimin ortaya çıkışı ve uygulamaları. *International Journal of Educational Research*, 1(2), 17-34.
- Celkan, H. Y. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. Asos Yayınları.
- Coşkun, H. (2020). Toplumsal değişim ve din. Ö. Güngör ve R. Şimşek (Eds.), *Din sosyolojisi* içinde. Lisans Yayıncılık.
- Çekin, A. (2013). Din ve eğitiminin toplumsal yönü üzerine değerlendirmeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 36-48. <https://izlik.org/JA44UA86SP>
- Ebers, M. (2015). Interorganizational relationships and networks. In J. D. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (2nd ed., pp. 621-625). Elsevier.
- Ece, H. K. (2011). Ailede iletişim, aile ahlâkı ve mutluluğu üzerine dersler. <https://www.huseyinece.com/index.php/dersler/1791-ailede-iletisim-ve-mutluluk-2>
- Erdem, Z. (2005). Sanayi işçisinden bilgi işçisine: Yeni ekonominin değişen işçi tipi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 541-566. <https://izlik.org/JA79HU65JK>
- Fichter, J (2006). *Sosyoloji nedir?* (çev. N. Çelebi) (8. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Güçlü, M. (2025). *Eğitim felsefesi*. (9. Baskı) Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kale, M., & Nur, İ. (2016). Karl Marx ve Marksist teori açısından eğitim ve toplumsal cinsiyet. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 40-55. <https://izlik.org/JA22PC39JG>
- Karaçor, Z.; Güvenek, B. & Karadoğan, E. (2020). Ekonominin değişen maskesi: Dijital ekonomi, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(34), 2140-2149. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.458>
- Kıvılcımlı, H. (2016). *Üretim nedir?*. Derleniş Yayınları.
- Nalinci, S., & Nalinci, G. Z. (2026). Tüketim kültürü. *The Journal of Academic Social Science*, 164(164), 154-177. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.81147>
- Oruç, C. (2008). Din eğitiminin hedefleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 259-269.
- Özbay, R. D., & Genç, S. Y. (2023). Dijital ekonomi: Sistematik bir literatür araştırması. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 606-618. <https://izlik.org/JA78TA77WM>
- Özdemir, O. (2025). Geleceğe doğru yeni bir eğitim paradigması: sürdürülebilirlik eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 64, 2525-2540. <https://doi.org/10.53444/deu-befd.1644800>
- Özkan, H. H. (2018). Sosyal kurumlar ve eğitim. E. Köse ve S. Z. Genç (Eds.). *Eğitim Sosyolojisi* içinde Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özpolat, A. (2010). Bir toplumsal değişme paradigması olarak demokrasinin eğitime yansımaları: Demokratik eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(185), 365-381. <https://izlik.org/JA63BJ35GP>

- Öztırak, M ve Yazıcı, A. M. (2024). Örgütsel güç ve politika. V. Bayram ve A. Özkanan (Eds.). *Örgütsel davranış* içinde. Özgür Yayınları.
- Topses, M. D. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. (3. Baskı) Nobel Yayıncılık.
- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. (2024). *İlkokul, ortaokul ve imam-hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı* (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve fonksiyonel açıdan toplumsal kurumlar ve kurumlar arası ilişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 25-46. <https://izlik.org/JA86RY59HG>
- Uzunali, M. (2024). Temel toplumsal kurumların toplum hayatı açısından önemi. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, (56), 55-66. <http://doi.org/10.17740/eas.soc.2024.V56.04>
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 5, 123-144. <https://izlik.org/JA62TP75TR>
- Yalçınkaya, T. (2022). Ekonomi bilimi, toplum bilimi ve insan bilimi perspektiflerinden tüketimin anlamı. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(3), 686-699. <https://doi.org/10.24988/ije.1074007>
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208. <https://izlik.org/JA22JD48HW>
- Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 147-158.

Bölüm 7

SOSYALLEŞME VE EĞİTİMİN ROLÜ

Abdullah SELVİTOPU¹

Giriş

İnsan toplumsal bir varlık olsa da toplum içindeki tutum ve davranışları doğuştan kazanmaz. Bireyin toplumda yer edinebilmesi, içinde yaşadığı çevrenin kurallarını ve beklentilerini öğrenmesiyle mümkündür. Bu süreç sosyalleşme olarak adlandırılır ve sosyalleşme, bireyin içinde yaşadığı toplumun bir parçası haline gelmesini sağlayan temel bir mekanizmadır. Sosyalleşme süreci, bireyin doğumuyla birlikte başlar ve yaşam boyu devam eder. Bu süreçte aile, okul, akran grupları ve medya gibi çeşitli toplumsal kurumlar önemli roller üstlenir. Özellikle eğitim kurumları, bireyin sistemli ve planlı bir biçimde toplumsal değerlere uyum sağlamasında belirleyici bir işleve sahiptir. Okul, yalnızca akademik bilgi aktaran bir kurum değil; aynı zamanda bireyin toplumsal kuralları öğrenmesini, sosyal beceriler geliştirmesini ve kimlik oluşumunu destekleyen önemli bir sosyalleşme ortamıdır. Bunun yanında okul, vatandaşlık bilincinin kazandırılması ve kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarılması gibi temel işlevler de üstlenir. Günümüzde sosyalleşme süreçleri, teknolojik gelişmelerin etkisiyle önemli ölçüde dönüşüm geçirmektedir. Dijital iletişim araçları ve sosyal medya platformları, bireylerin etkileşim biçimlerini değiştirmiş; mekân ve zaman sınırlarını aşan yeni sosyalleşme alanları ortaya çıkarmıştır. Bu durum, sosyalleşmenin hem kapsamını genişletmiş hem de niteliğini farklılaştırmıştır.

Bu bölümde, sosyalleşme sürecinin temel özellikleri ve kuramsal yaklaşımlar ele alınacak, okulun toplumsallaştırma işlevi incelenecek ve dijital çağda sosyalleşmenin değişen dinamikleri tartışılacaktır. Böylece birey ile toplum arasındaki ilişkinin dönüşen yapısı çok yönlü bir perspektifle ele alınacaktır.

¹ Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi AD, aselvi@kmu.edu.tr, ORCID iD. 0000-0001-7045-468X

günümüzde sosyalleşme süreçleri de dönüşüm geçirmekte; bireyler yalnızca fiziksel ortamlarda değil, dijital platformlarda da kimlik inşa etmekte ve toplumsal ilişkilere katılmaktadır. Bu durum, hibrit toplumsallaşma biçimlerini, dijital kimlik oluşumunu ve çevrimiçi yurttaşlık anlayışını sosyalleşme tartışmalarının önemli bir parçası hâline getirmektedir. Dolayısıyla sosyalleşme süreçlerinin bilinçli biçimde yönlendirilmesi, yalnızca bireysel gelişim açısından değil; dijital çağın gerektirdiği toplumsal uyumun ve demokratik katılımın sürdürülebilmesi açısından da belirleyici bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Akar, İ., & Meçik, O. (2021). Çalışma yaşamında yenilikler: Pandemi ile dijitalleşme deneyimi. *Journal of Life Economics*, 8(4), 403-411. <https://doi.org/10.15637/jlecon.8.4.01>
- Akcil, U., & Bastas, M. (2020). Examination of university students' attitudes towards e-learning during the covid-19 pandemic process and the relationship of digital citizenship. *Contemporary Educational Technology*, 13(1), ep291. <https://doi.org/10.30935/cedtech/9341>
- Aktürk, E., Midilli Sarı, R., & Al Şensoy, S. (2024). Sosyalleşmenin okul aidiyeti duygusundaki yeri ve fiziksel çevreye yansımaları: Okul sirkülasyon alanları örneği. *GRID-Architecture Planning and Design Journal*, 7(1), 245-275. <https://doi.org/10.37246/grid.1306941>
- Anshar, A., Sukmana, O., & Yumitro, G. (2026). George Herbert Mead's symbolic interactionism: Self construction and identity formation through social interaction. *International Journal of Economics Management and Social Science*, 9(1), 377-388.
- Anyon, J. (2013). Social class, school knowledge, and the hidden curriculum: Retheorizing reproduction. In *Ideology, curriculum, and the new sociology of education* (pp. 37-45). Routledge.
- Atmaca, T., & Aydın, A. (2020). Reproduction of social inequality in education by transferring cultural capital. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 778-797. <https://doi.org/10.33206/mjss.673924>
- Ayverdi, İ. & Topaloğlu, A. (2007). *Kubbealtı lugatı Türkçe sözlük*. (Birinci basım). İstanbul.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Berger, L. P. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin Books. Erişim adresi: <https://amststudgm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>
- Boğa, F., & Usta, M. (2021). Okul yöneticilerinin okul yönetiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri. *Harran Maarif Dergisi*, 6 (1), 18-49. <http://dx.doi.org/10.22596/2020.0601.18.49>
- Boydak Özcan, M., & Öztürk, E. (2018). Öğretmenlerin değer yargılarının okul paydaşları üzerindeki etkisine yönelik yönetici görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 18-34. <https://doi.org/10.29129/inujse.408146>
- Carter, M. (2014). Gender socialization and identity theory. *Soc. Sci.* 3(2), 242-263. <https://doi.org/10.3390/socsci3020242>
- Çankal, G. (2024). Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Kurumsal Faktörlerin Rolü. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 463-480. <https://doi.org/10.51124/jneus-bf.2024.99>
- Elverici, S. E., & Karadeniz, Ş. (2018). The effects of social media on social presence in teaching a foreign language. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 174-185. <https://doi.org/10.34137/jilses.432263>
- Ergün, M. (1992). *Eğitim ve toplum*. Ankara: Ocak Yayınları
- Gaceri, M., Njina, A., & Kang'aru, E. (2022). Incorporating social-media to enhance collaboration in online learning. *Journal of Computer Science and Technology Studies*, 4(1), 35-40. <https://doi.org/10.32996/jcsts.2022.4.1.3>

- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Ed.). Kırmızı Yayınları.
- Karaduman, S. (2019). Yeni medya okuryazarlığı: Yeni beceriler/olanaklar/riskler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 683-700.
- Kelly, K., & Donohew, L. (1999). Media and primary socialization theory. *Substance Use & Misuse*, 34(7), 1033-1045. <https://doi.org/10.3109/10826089909039395>
- Kırık, A. M., Bölükbaş, K., & Cengiz, G. (2019). Sosyal medya bağlamında dijital vatandaşlık: TRT İstanbul Radyosu prodüktörleri üzerinden bir değerlendirme. *Mavi Atlas*, 7(2), 1-27. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.576792>
- Lendzhova, V., Milenkova, V., & Manov, B. (2022). Digitalization of modern society: The Bulgarian case. *International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering*, 12(4), 16-23. https://doi.org/10.46338/ijetae0422_03
- Merriam-Webster. (2026). *Dictionary*. Erişim: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/socialization> Erişim tarihi: 20.03.2026
- McLoughlin, C. (2016). Social media for networking and participatory professional learning. *Proceedings of the 2nd International Conference on Higher Education Advances*. <https://doi.org/10.4995/head16.2016.2867>
- Mikus, K., Tieben, N., & Schober, P. (2020). Children's conversion of cultural capital into educational success: The symbolic and skill-generating functions of cultural capital. *British Journal of Sociology of Education*, 42(2), 197-217. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1677454>
- Ng, D. T. K., & Chu, S. K. W. (2021). Motivating students to learn AI through social networking sites: A case study in Hong Kong. *Online Learning*, 25(1), 195-208.
- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji kuramları* (çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sarwatay, D., Raman, U., & Ramasubramanian, S. (2021). Media literacy, social connectedness, and digital citizenship in India: Mapping stakeholders on how parents and young people navigate a social world. *Frontiers in Human Dynamics*, 3, 601239. <https://doi.org/10.3389/fhumd.2021.601239>
- Selanik Ay, T., & Tufan, G. (2024). Orta yaş üzeri yetişkinlerin gözüyle geçmişten günümüze çocuk oyunlarının sosyal bilgiler bağlamında incelenmesi: Fenomenolojik bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 863-904. <https://doi.org/10.29299/kefad.1251369>
- Selvitopu, A., Taş, A., & Bora, V. (2015). Parents' expectations about values to be taught to their children at secondary schools. *Kastamonu Education Journal*, 23(3), 979-994.
- Şahin, M. (2013). Okul kültürünün bir ögesi olarak okul törenleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(199), 169-185.
- Takahashi, H. (1979). Socialization theories. *The Journal of Educational Sociology*, 34, 15-27. <https://doi.org/10.1111/eds1951.34.15>
- Tezcan, M. (2009). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Toprakçı, E., & Arslan, F. (2022). Okul yöneticilerinin görüşlerine göre dezavantajlı bölgelerdeki okul-aile birliklerinin işlevselliğini etkileyen faktörler. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 6(1), 60-73. <https://trdoi.org/10.26023458/uled.1099736>
- Torbjørnsen, R.R., Hipólito, I. (2025). Widening the screen: Embodied cognition and audiovisual online social interaction in the digital age. *AI & Soc*, 40, 21-35. <https://doi.org/10.1007/s00146-023-01844-5>
- Türk Dil Kurumu. (2014). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Özdemir, H. (2025). Sosyalleşme Aile ve Sosyal Medya: Değişen Roller. *Toplum ve Kimlik Dergisi*, 2(2), 275-286. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16642415%20>
- Öztürk, E. (2018). George Herbert Mead'ın sosyal davranışçılık devrimi: Sosyolojizm ve psikolojizm kıskacında bir "İlişkiel Faillik" denemesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 253-284. <https://doi.org/10.18490/sosars.476516>

- Usta, İ., Uğur, S., Okur, M. R., & Kuş, G. (2019). Uzaktan öğrenenlerin sosyal medya kullanımlarına yönelik bir araştırma: AöfAnadolum örneği. *Kastamonu Education Journal*, 27(2), 809-822. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2841>
- Zengin, M. & Arslan İçöz, E. (2018). Dini, felsefi, psikolojik boyutlarıyla vicdan ve değerler eğitimindeki yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 323-345. <https://doi.org/10.18498/amauiid.379279>

Bölüm 8

SOSYAL BİR SİSTEM OLARAK OKUL

Aysun DOĞUTAŞ¹

Giriş

Eğitim, bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamasında ve toplumsal yapının sürekliliğinin korunmasında önemli bir işleve sahiptir. Okul, bu durumda yalnızca eğitim vermekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin toplumsal normları, değerleri ve rolleri öğrendikleri temel bir sosyal ortamdır. Eğitim sosyolojisi alanı, bu çok boyutlu yapı içinde okulun toplumsal işlevlerini, yapısal özelliklerini ve birey-toplum ilişkisinde konumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Okulun toplumsal yapı içerisindeki konumunu açıklamaya yönelik farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Sistem yaklaşımı, okulu birbirine bağlı parçalardan oluşan dinamik bir yapı olarak değerlendirir ve bu yapı içindeki ilişkileri kapsamlı bir şekilde inceler. Bu nedenle okul, yalnızca bireysel öğrenme için bir yer olarak değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin yaratıldığı ve yeniden yaratıldığı bir sistemdir.

Bu bölümde okul, sosyal bir sistem olarak ele alınmakta; yapısal ve işlevsel yönleri incelenmektedir. Bu çerçevede öncelikle sistem, okul ve sosyal sistem kavramları ele alınmaktadır. Ardından, okulun sosyal sistemin bir parçası olarak özellikleri ve okul kültürü ele alınmaktadır. Son olarak, açık sistem kuramı kullanılarak okulun çevresi ile etkileşimi analiz edilerek eğitim kurumlarının dinamik yapısı ortaya konulmaktadır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Okulun Tanımı

En genel anlamıyla, okul, bireylerin planlı ve programlı bir şekilde eğitildiği toplumsal olarak örgütlenmiş bir eğitim kurumudur. Bununla birlikte, bu tanım,

¹ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri AD, adogutas@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2928-5156

Kaynakça

- Apple, M. W. (2015). *Can education change society?* Routledge.
- Au, W. (2016). Meritocracy 2.0: High-stakes, standardized testing as a racial project of neoliberal multiculturalism. *Educational Policy*, 30(1), 39–62. <https://doi.org/10.1177/0895904815614916>
- Ballantine, J. H., & Hammack, F. M. (2017). *The sociology of education: A systematic analysis* (8th ed.). Routledge.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Sage.
- Deal, T. E., & Peterson, K. D. (2009). *Shaping school culture*. Jossey-Bass.
- Durkheim, E. (1956). *Education and sociology* (S. D. Fox, Trans.). Free Press. (Original work published 1922)
- Durkheim, E. (2012). *Education and sociology* (S. D. Fox, Trans.). Martino Publishing. (Original work published 1922)
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2013). *Educational administration: Theory, research, and practice*. McGraw-Hill.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations* (2nd ed.). Wiley.
- Lim, L., & Apple, M. W. (2015). Elite rationalities and curricular form: “Merititious” class reproduction in the elite thinking curriculum in Singapore. *Curriculum Inquiry*, 45(5), 472–490. <https://doi.org/10.1080/03626784.2015.1095622>
- March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations*. Wiley.
- OECD. (2023). *Digital education outlook 2023: Towards an effective digital education ecosystem*. OECD Publishing.
- OECD. (2021). *The state of school education: One year into the COVID pandemic*. OECD Publishing.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.
- Parsons, T. (1959). The school class as a social system: Some of its functions in American society. *Harvard Educational Review*, 29(4), 297–318.
- Reimers, F. M., & Schleicher, A. (2020). *A framework to guide an education response to the COVID-19 pandemic of 2020*. OECD.
- Selwyn, N. (2021). *Education and technology: Key issues and debates* (3rd ed.). Bloomsbury Academic.
- Singh, P. (2015). The knowledge paradox: Bernstein, Bourdieu and beyond. *British Journal of Sociology of Education*, 36(3), 487–494. <https://doi.org/10.1080/01425692.2015.1005956>
- Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357–385.
- Weber, M. (1978). *Economy and society* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press.

Bölüm 9

KÜLTÜR, KİMLİK VE EĞİTİM

Muhittin ŞAHİN¹

Giriş

Eğitimin çok sayıda tanımı yapılabilmektedir; ancak Durkheim (1956, s.28) eğitimi tanımlarken “toplumsal hayata henüz hazır olmayanlara yetişkin kuşaklar tarafından uygulanan etkidir” demektedir. Bu etkinin içeriğini doldururken ise, yalnızca bilgi ve beceri aktarımını ele almayarak, buna ilaveten siyasal toplumun bir ferdi olma sürecini de bu etkiye dahil eder. Eğitimin birey üzerindeki etkisinin ve toplumsal işlevinin ağırlıklı olarak, toplumsal değerlerin, normların, kültürel anlamların, toplumsal ve bireysel kimliklerin üretilmesinde yoğunlaştığı ileri sürülebilir.

Bu doğrultuda kültür ve kimlik, eğitim sosyolojisinin temel inceleme alanları arasında yer almaktadır. Nitekim bireyler gündelik hayatın içerisinde sahip oldukları kültürel deneyimler üzerinden dünyayı anlamlandırmaktadırlar; bunun yanı sıra aile, okul gibi toplumsal alanların oluşturduğu habituslarda, yatkınlıklarını ve kimliklerini edinmektedirler. Bu sebeptendir ki, Pierre Bourdieu ve Basil Bernstein gibi çağdaş eğitim sosyologları, eğitim olgusunu ele alırken kültür ve kimlikten bağımsız bir analize yeltenmemişlerdir.

Kültür, kimlik ve eğitim arasındaki yakın ilişkiyi anlayabilmek amacıyla bu bölümde, kültürün ne olduğu temel özellikleri ve kültür türleri üzerinden ele alınmaktadır; sonrasında ise kültürel süreçler ile kültür ve okul başarısı arasındaki ilişki, Bourdieu ve Bernstein’ın alan, habitus, sermaye, dil kodları teorileri üzerinde açıklanmaktadır.

Kültür Kavramı ve Eğitim

Sosyal bilimlerde en temel ancak bunun yanı sıra en katmanlı kavramlardan biri olarak kültür kavramı, tanımlanması oldukça güç kabul edilmektedir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Pr., muhittin.sahin@ufuk.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2776-7845

politikası alanı olarak değerlendirilebilmektedir. Kapsayıcı eğitim yaklaşımları aracılığıyla kültürel çeşitliliğe duyarlı öğretim programlarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

O halde denilebilir ki, kültür, kimlik ve eğitim birbirinden bağımsız olmamakla birlikte, arasında sürekli ve karşılıklı bir ilişkinin bulunduğu süreçlerdir.

Kaynakça

- Adler, P.S. (1975). The transitional experience: An alternative view of culture shock. *Journal of Humanistic Psychology*, 15(4), 13-23. <https://doi.org/10.1177/002216787501500403>
- Aksoy, E. (2015). Toplum ve kültür. İ. Çapcıoğlu ve H. Beşirli (Ed.), *Sosyolojiye giriş* (2. baskı, s. 63-86). Grafiker Yayınları.
- Arnold, M. (1932). *Culture and anarchy*. Cambridge University Press.
- Avruch, K. (1998). *Culture and conflict resolution*. United States Institute of Peace Press.
- Benedict, R. (1935). *Patterns of culture*. Routledge & Kegan Paul.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books.
- Bernstein, B. (1961). Social class and linguistic development. AH Halsey, J. Floud ve CA Anderson (Eds.), *Education, economy and society* (s. 288- 314). Free Press.
- Bernstein, B. (1973). *Class, codes and control volume 1: Theoretical studies towards a sociology of language*. Paladin.
- Bernstein, B. (1990). *Class, codes and control, volume IV: The structuring of pedagogic discourse*. Routledge.
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: Theory, research, critique*. Rowman & Littlefield.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Berry, J.W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. K.M. Chun, P.B. Organista ve G. Marin (Eds.), *Acculturation advances in theory, measurement and applied research* (s.17-37). American Psychological Association.
- Boas, F. (1938). *The mind of primitive man*. The Macmillan Company.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P., Boltanski, L., Castel, R., Chamboredon, J.C. & Schnapper, D. (1990). *Photography: A middle-brow art*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. (H. Tufan). Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2002) Habitus. J. Hillier ve E. Rooksby (Ed.), *Habitus: a sense of place* (s. 27–34). Asghate.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Polity Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (2003). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar*. (N.Ökten, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (2022). *Varisler: öğrenciler ve kültür*. (L.Ünsaldı, A.Sümer, Çev.) Heretik Yayınları.
- Desfor Edles, L. (2006). *Uygulamalı kültürel sosyoloji*. (C. Atay, Çev.). Babil Yayınları.
- Durkheim, E. (1956). *Education and Sociology*. Free Press.
- Edgerton, J.D. & Roberts, L.W. (2014). Cultural habitus or habitus? Bourdieu and beyond in the explanation of enduring educational inequality. *Theory and Research in Education*, 12(2), 193-220. <https://doi.org/10.1177/1477878514530231>

- Ferraro, G. (1998). *The cultural dimension of international business*. Prentice Hall.
- Fiske, J. (1989). *Understanding popular culture*. Unwin Hyman.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Gezon, L. & Kotak, C. (2016). *Kültür*. (A. Gürsoy, Çev.). Nobel Yayınevi
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Griswold, W. (1994). *Cultures and societies in a changing world*. Pine Forge.
- Hall, S. (1980). Encoding/decoding. S. Hall, D. Hobson, A. Love ve P. Willis (Eds.), *Culture, media, language* (s. 128-138). Hutchinson.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D. & McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji*. (İ.D. Erguvan Sarioğlu, Çev.). Kaktüs Yayıncılık.
- Hebdige, D. (1979). *Subculture: The meaning of style*. Routledge.
- Herskovits, M. J. (1948). *Man and his works: The science of cultural anthropology*. Alfred A. Knopf.
- Joas, H., Knöbl, W. (2019). Yapısalcılık ve pratiğin kuramı arasında: Pierre Bourdieu'nun kültür sosyolojisi. S. Susen ve B. S. Turner (Ed.), *Pierre Bourdieu'nun Mirası: Eleştirel Söylemler* (Çev. A.Kadir Gülen, s. 25-56). Phoenix.
- Kamer, T. (2022). Antropolojik açıdan eğitim ve eğitim antropolojisinin temel kavramları. M. Güçlü (Ed.), *Eğitim antropolojisi* (s. 46-65). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kaplan, M. & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *HABITUS Toplumbilim Dergisi*, 1, 23-37.
- Kroeber, A. L. & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Peabody Museum Press.
- Lareau, A. & Weininger, E.B. (2003). Cultural capital in educational research: A critical assessment. *Theory and Society*, 32, 567-606. <https://doi.org/10.1023/B:RYSO.0000004951.04408.b0>
- Leite, I. (2021). Perspectives in sociology of education: Basil Bernstein and popular education. *Asian Journal of Applied Sciences*, 9(1), 23-30. <https://doi.org/10.24203/ajas.v9i1.6487>
- Macionis, J.J. (2012). *Sosyoloji* (V. Akan, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Mead, M. (2017). *Continuities in cultural evolution*. Routledge.
- Oberg, K. (1960). Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*, 7(4), 177-182. <https://doi.org/10.1177/009182966000700405>
- Ogburn, W. F. (1922). *Social change with respect to culture and original nature*. B. W. Huebsch.
- Redfield, R., Linton, R. & Herskovits, M.J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149-152. <https://doi.org/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330>
- Rozsak, T. (1969). *The making of a counter culture: Reflections on the technocratic society and its youthful opposition*. Anchor Books.
- Smith, P. (2007). *Kültürel kuram*. (S. Güzelsarı & İ. Gündoğdu, Çev.). Babil.
- Şahin, M. (2024). The sociology of digital classroom: An analytic autoethnography on interaction problems. *Yeni Medya*, 17, 89-104. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1522354>
- Şahin, M. (2025). Dersin dışında kalanlar: Sessizlikteki öğrencilerin eğitimi ve özgürleşme. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 78, 259-271.
- Tizard, B. & Hughes, M. (1984). *Young children learning, talking and thinking at home and at school*. Fontana.
- Tough, J. (1976). *Listening to children talking*. Ward Lock Educational.
- Tylor, E.B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom*. Murray.
- Wallace, R.A. & Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin genişletilmesi*. (M.R. Ayas & L. Elbuyluz, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Williams, R. (2001). *The long revolution*. Broadview Press.

Bölüm 10

EĞİTİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Zeynep Meral TANRIÖĞEN¹

Giriş

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların ötesinde toplum tarafından inşa edilen rol ve beklentiler bütünü olarak, bireyin doğumundan itibaren günlük yaşamın her anını, dil kalıplarından mekân kullanımlarına kadar sessizce şekillendirir. Bu inşanın en kalıcı ve örgütlü biçimde yeniden üretildiği ya da dönüştürüldüğü yerlerin başında ise hiç kuşkusuz eğitim kurumları gelir; nitekim okullar sadece akademik bilginin aktarıldığı alanlar değil, ders kitaplarındaki görsellerden öğretmenlerin farkında olmadan sergilediği tutumlara, akran ilişkilerinden mesleki yönlendirmelere kadar toplumsal cinsiyet rollerinin kodlandığı dinamik habituslardır. Tam da bu nedenle toplumsal cinsiyet, eğitim sosyolojisinin en temel ve kaçınılmaz konularından biridir; çünkü eğitim sisteminin fırsat eşitliği vaadinin arkasındaki örtük müfredatı deşifre etmek, yapısal eşitsizliklerin sınıflarda nasıl meşrulaştırıldığını anlamak ve okulun toplumsal adaleti sağlamadaki rolünü sorgulamak ancak toplumsal cinsiyet merceğinin ödünsüz bir şekilde kullanılmasıyla mümkündür.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınlık ve erkeklik anlamlarının toplumsal, kültürel ve tarihsel süreçlerde inşa edildiğini vurgulayan bir kavramsal çerçevedir. Bu çerçeve, güç ilişkileri, normlar ve kurumsal düzenlemeler aracılığıyla bireylerin kimliklerini, davranışlarını ve yaşam fırsatlarını biçimlendirir. Eğitim alanı, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği ya da dönüştürülebildiği başat kurumsal alanlardan biridir. Okul öncesinden yükseköğretime uzanan geniş bir yelpazede, müfredat içerikleri, öğretim yöntemleri, ölçme-değerlendirme pratikleri, okul iklimi ve öğretmen-öğrenci etkileşimleri toplumsal cinsiyet rejimleriyle karşılıklı etkileşim içindedir (Sadker ve Zittleman, 2009).

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi AD, zmtanriogen@pau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6300-9457

savunuculuğu ve Lorde' un farklılığı güce dönüştüren sesi; feminist pedagojinin keşimsel ve sömürsüzleştirici kuramsal zeminini birlikte inşa eder. Gore' un öz-eleştirel gerçekçiliğiyle bütünleşen bu kuramsal birikim, feminist pedagojiyi ütopyik bir eğitim söylemi olmaktan çıkarıp; süregelen, çelişkilerle yüzleşen ve kendisini sürekli yeniden üreten eleştirel bir uygulama olarak konumlandırmaktadır.

Kaynakça

- Adaçay, F. R. (2018). The role of fundamental institutions in making and maintaining gender mainstreaming. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 345–363. <https://doi.org/10.35235/uicd.466986>
- Akkaş, İ. (2024). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *EKEV Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayı, 97-118. <https://izlik.org/JA23CJ-94DU>
- Aksornkool, N. (2014). *Literacy for life: Global perspectives on women's literacy*. UNESCO.
- Anyon, J. (1980). Social class and the hidden curriculum of work. *Journal of Education*, 162(1), 67–92. <https://doi.org/10.1177/002205748016200106>
- Apple, M. W., & Apple, M. W. (2004). *Ideology and Curriculum*. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9780203487563>
- Arda, Ü., Kaya, R., & Ercan, Ö. (2024). Oyunağın cinsiyetleştirilmesinde bir yeniden üretim aracı olarak çevrimiçi oyuncak mağazaları. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 8(4), 567–589. <https://izlik.org/JA56DJ85YW>
- Arnot, M. (2006). Gender equality and education. In *the routledgefalmer reader in gender and education* (pp. 21–35). Routledge, New York.
- Asan, H. T. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 65–74. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000033
- Atlı, K. M., & Ateş, Ö. T. (2023). Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yapılan çalışmaların incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 21–36. <https://doi.org/10.29228/mukatcad.33>
- Aydın, D., & Atalay, S. (2021). Hegemonik erkekliğin inşası: İzmir'de 'daha' erkeklik. *Moment Journal*, 8(1), 47–65. <https://doi.org/10.17572/mj2021.1.4765>
- Ayten, B. K., & Şahan, B. (2016). Gender stereotypes in primary school turkish textbooks ilkokul türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152–4152. <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3968>
- Batliwala, S. (1994). The meaning of women's empowerment: New concepts from action. In *Population policies reconsidered: Health, empowerment and rights* (pp. 127–138). Harvard University Press.
- Beauvoir, S. de. (1949). Le deuxième sexe. In *Gallica (Bibliothèque nationale de France)*. <http://ark.bnf.fr/ark:/12148/mm122200472d>
- Blumberg, R. L. (2008). The invisible obstacle to educational equality: gender bias in textbooks. *Prospects*, 38(3), 345–361. <https://doi.org/10.1007/s11125-009-9086-1>
- Buchmann, C., DiPrete, T. A., & McDaniel, A. (2008). Gender inequalities in education. *Annual Review of Sociology*, 34(1), 319–337. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134719>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge, New York.
- Byrd, D. (2018). Uncovering hegemony in higher education: a critical appraisal of the use of “institutional habitus” in empirical scholarship. *Review of Educational Research*, 89(2), 171–210. <https://doi.org/10.3102/0034654318812915>
- Connell, R., & Nizet, J. (2002). Lecture de la rédaction: connell, r. w. (2002) gender: connell, r. w. (2002) gender. *Management International*, 7(1), 115–115. <https://doi.org/10.59876/a-er3t-jmjp>

- Connell, R. W. (2005). *Masculinities (2nd ed.)*. University of California Press, LA.
- Crenshaw, K. W. (2018). *Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics [1989]* (pp. 57–80). <https://doi.org/10.4324/9780429500480-5>
- Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1241. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Davarcı, Y., & Zengin, Z. S. (2021). Din dersi ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet üzerine bir analiz. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 283–300. <https://doi.org/10.53112/tudear.981599>
- Doğanay, G., & Çopur, Z. (2015). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında işlenen aile içi rollerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmesi evaluation of the roles in the family included in primary school life sciences coursebooks in terms of social gender equality. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 57–73. https://doi.org/10.17932/iau.ait.2015.012/ait_v07i1003
- Durrani, N. (2008). Schooling the ‘other’: the representation of gender and national identities in Pakistani curriculum texts. *Compare A Journal of Comparative and International Education*, 38(5), 595–610. <https://doi.org/10.1080/03057920802351374>
- Durualp, E. (2023). Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 121-140. <https://izlik.org/JA95NW94LY>
- Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2020). From expectancy-value theory to situated expectancy-value theory: A developmental, social cognitive, and sociocultural perspective on motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101859–101859. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101859>
- Elgün, A., & Alemdar, M. Y. (2017). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarına yönelik bir araştırma: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(3), 1054–1054. <https://doi.org/10.24289/ijsser.316874>
- Erginer, A., & Saklan, E. (2020). Solution suggestions by trainee teachers for the problems that turning of the teaching profession into a female profession may cause. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 6(2), 363–393. <https://doi.org/10.47615/issej.840163>
- Esra, K. (2020). Liseli erkek öğrencilerin bakış açısından okulda erkekliğin inşası [Middle East Technical University]. In *OpenMETU (Middle East Technical University)*. <https://hdl.handle.net/11511/46152>
- Evren, F. B. (2024). Toplum 5.0’da toplumsal iktidarın yeniden inşası: Foucaultcu bir yaklaşım. *Es-kişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(3), 923-935. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.1429457>
- Foucault, M. (1990). The history of sexuality: An introduction, volume I. *Trans. Robert Hurley*. New York: Vintage 95, 1-160. https://bpb-us-e1.wpmucdn.com/wordpressua.ual.edu/dist/e/218/files/2019/05/Outline_of_Michel_Foucault_The_History_o.pdf
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world* (Vol. 31). Columbia university press. http://bvbr.bib-bvb.de:8991/F?func=service&doc_library=BVB01&local_base=BVB01&doc_number=016556157&sequence=000001&line_number=0001&func_code=DB_RECORDS&service_type=MEDIA
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder & Herder, New York <https://opus4.kobv.de/opus4-Fromm/frontdoor/index/index/docId/9470>
- Giroux, H. A. (1983). Theories of reproduction and resistance in the new sociology of education: a critical analysis. *Harvard Educational Review*, 53(3), 257–293. <https://doi.org/10.17763/haer.53.3.a67x4u33g7682734>
- Gonsalves, A. J., & Danielsson, A. (2020). Physics education and gender. In *Cultural studies of science education*. Springer Nature (Netherlands). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41933-2>
- Gore, J. (1993). *The struggle for pedagogies: critical and feminist discourses as regimes of truth*. The University of Wisconsin- Madison ProQuest Dissertations & Theses, 1990.9106675.

- Gülen, B. B., & Balkır, Z. G. (2021). Sexism in education . 12. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (pp.62-63). Ankara, Turkey
- Gülen, B. B., & Balkır, Z. G. (2022). Dijital dönüşümde kadınların güçlendirilmesi: dijital eğitim olanakları. *Kocaeli Üniversitesi- AVESİS*. <https://avesis.kocaeli.edu.tr/publication/details/421b-c904-100e-40ad-8c6e-84e4875ac635/oai>
- Gündüz, H. Ç., & Tarhan, S. (2015). Toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimlerine yönelik tutum ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 4(1), 21-33.. <https://doi.org/10.14686/buefad.v4i1.1082000189>
- Hall, T. D., & Smith, L. T. (2000). Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples. *Contemporary Sociology A Journal of Reviews*, 29(3), 567-567. <https://doi.org/10.2307/2653993>
- Jackson, P. (2002). Life in classrooms. In *Teaching and learning in the primary school* (pp. 123-128). Routledge.
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435-464. <https://doi.org/10.1111/1467-7660.00125>
- Kandemir, I. Y., & Kutlar, İ. (2020). An evaluation of local government services for women in Turkey on the basis of gender. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(1), 151-169. <https://doi.org/10.33708/ktc.733045>
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 4847-4881. <https://doi.org/10.26466/opus.686709>
- Karaca Karadeniz, B., & Polat, S. (2024). Okul yöneticilerinin öğretmenlere yönelik cinsiyetçilik davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 8(2), 12-25. <https://izlik.org/JA44KG48AG>
- Karaosmanoğlu, A. (2025). Butler'ın Performatif Kuramı ile Althusser'in Söylemsel Özne Kurulumu Arasındaki İlişkisellik. *Mülkiye Dergisi*, 49(2), 275-306. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mulkiye/issue/92573/1542140>
- Kemerkaya, G., & Meydan, A. (2024). Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14, 333-346. <https://doi.org/10.24315/tred.1516237>
- Kendir-gök, Y., & Asmaoğlu, N. (2025). Hegemonik Erkekliğin Kampüsteki İzdüşümü: Performans, Baskı ve Alternatif Arayışlar. *Fiscaoeconomia*, 9(Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı), 343-367. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1718247>
- Kırbaçoğlu Kılıç, L., & Eyüp, B. (2011). İlköğretim türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148. <https://izlik.org/JA62HC65JS>
- Kızılçöl, Ö. A. (2012). Türkiye'de eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 179-191. <https://izlik.org/JA85WL36WG>
- Köseoğlu, M. (2018). Kadına yönelik şiddette sosyalleşme süreci ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin değerlendirilmesi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı), 77-96. <https://izlik.org/JA68KB43LJ>
- Kubanç, Y., & Öksüzöğlu, M. K. (2021). İlkokul 4. sınıf matematik ders kitaplarının anayasaya ve mevzuata uygunluk yönünden incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 84-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/66186/1008605>
- Kurtdaş, E. M. (2021). Eğitimde cinsiyet temelli fırsat eşitsizliği. *Sosyolojik Düşün*, 6(2), 112-144. <https://izlik.org/JA75XA77RM>
- Kuteesa, K. N., Akpuokwe, C. U., & Udeh, C. A. (2024). Gender equity in education: addressing challenges and promoting opportunities for social empowerment. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 6(4), 631-641. <https://doi.org/10.51594/ijarss.v6i4.1034>
- Lorde, A. (2012). *Sister outsider: Essays and speeches*. Crossing press.
- Lugones, M. (2010). Toward a decolonial feminism. *Hypatia*, 25(4), 742-759. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01137.x>

- Malhotra, A., & Mather, M. (1997). Do schooling and work empower women in developing countries? gender and domestic decisions in sri lanka. *Sociological forum*, 12(4), 599–630. <https://doi.org/10.1023/a:1022126824127>
- McCormack, M. (2011). Hierarchy without hegemony: Locating boys in an inclusive school setting. *Sociological Perspectives*, 54(1), 83–101. <https://doi.org/10.1525/sop.2011.54.1.83>
- Mohanty, C. T. (2005). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Zubaan. <https://doi.org/10.1215/9780822384649>
- Molyneux, M. (2006). Mothers at the Service of the new poverty agenda: progreso/oportunidades, mexico's conditional transfer programme. *Social Policy and Administration*, 40(4), 425–449. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2006.00497.x>
- Morgenroth, T., & Ryan, M. K. (2018). Gender trouble in social psychology: how can butler's work inform experimental social psychologists' conceptualization of gender. *Frontiers in Psychology*, 9: 1320. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01320>
- OECD. (2015). The abc of gender equality in education. In *Programme for international student assessment/Internationale Schulleistungstudie*. Organization for Economic Cooperation and Development. <https://doi.org/10.1787/9789264229945-en>
- Oğuzhan, M. (2025). Instagram'da kadınlık temsilleri ve siberfeminizm: estetik anlatılar, dijital direniş ve kimliğin yeniden inşası. *Fiscaoeconomia*, 9, 208–230. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1719925>
- Ok, S. (2022). Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve eğitim: keşfedici mekânsal veri analizi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 187–200. doi.org/10.29228/mukatcad.17
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33. <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Özdağ, Y. K., & Özkan, D. (2022). Mücellâ romanında aile ve hayat karşısında kadının tutumu. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 277–291. <https://izlik.org/JA94NZ98KJ>
- Özdemir, E. (2023). Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(3), 1487–1520. <https://doi.org/10.17152/gefad.1172054>
- Özdemir, E. K., & Karaboğa, A. B. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760–781. <https://doi.org/10.17860/merisinefd.580405>
- Özenç, Y. Y. (2025). Policy analysis in education: Conceptual foundations and implementation approaches. *Okul Yönetimi*, 5(1), 34–48. <https://izlik.org/JA64RJ44CJ>
- Özer, D. A., Karataş, Z., & Ergun, O. R. (2019). Analysis of gender roles in primary school (1st to 4th grade) turkish textbooks. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19(79), 1–20. <https://doi.org/10.14689/ejer.2019.79.1>
- Patricia, H. C. (1990). *Black Feminist Thought Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Routledge.
- Perihan, T. (2016). Kadınların siyasal öğrenme deneyimleri: KA.DER eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49(2), 1–32. https://doi.org/10.1501/egifak_0000001381
- Rubin, G. (1975). The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex. *PhilPapers*. <https://philarchive.org/rec/RUBTTI>
- Rueda, A. B. C., González-Gijón, G., & Heredia, N. M. (2023). Revisión sistemática sobre la socialización de género en la etapa de educación infantil. *Pedagogia Social Revista Interuniversitaria*, 43, 192–204. https://doi.org/10.7179/psri_2023.43.13
- Sadi, B., & Gürün Karatepe, S. (2021). Eğitimli kadın istihdamının sorunlarına yönelik bir araştırma. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(2), 21–50. <https://izlik.org/JA97DX73MK>

- Sadker, D., & Zittleman, K. (2009). *Still failing at fairness: How gender bias cheats girls and boys in school and what we can do about it*. Scribner.
- Sadker, M., & Sadker, D. (1994). *Failing at fairness: How America's schools cheat girls*. Scribner.
- Serra, P., Prat, S. S., Grau, M. P., Morales, M. T. V., Garay, B., & Flintoff, A. (2016). The (in)visibility of gender knowledge in the physical activity and sport science degree in Spain. *Sport Education and Society*, 23(4), 324–338. <https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1199016>
- Simmie, G. M. (2023). The fast globalizing gendered construction of teacher education: A critical feminist research policy analysis of the contemporary reform movement. *Frontiers in Education*, 8. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1113011>
- Skelton, C., & Francis, B. (2009). *Feminism and "the schooling scandal"*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203884331>
- Skelton, K. (2023). Counter-critical pedagogy: A manifesto. *Critical Studies in Education*, 65(4), 348–365. <https://doi.org/10.1080/17508487.2023.2266522>
- Snyder, B. R. (1973). *The hidden curriculum*. MIT Press. <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BA05080769>
- Stromquist, N. P. (2015). Women's empowerment and education: linking knowledge to transformative action. *European Journal of Education*, 50(3), 307–324. <https://doi.org/10.1111/ejed.12137>
- Şahin, D., & Özyaydınlı, B. (2023). Analysis of TUBITAK's picture books in terms of gender. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 255–285. <https://doi.org/10.19171/uefad.1171382>
- Şahin, M. A., & Açıkalın, M. (2023). Women personages in secondary education history and social science textbooks in Turkey. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 92–122. <https://doi.org/10.33708/ktc.1250084>
- Şahin, M. K., Çoban, A. E., & Korkmaz, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve Türk eğitim sistemindeki yeri: okul öncesi öğretmen adaylarının gözünden. *Journal of International Scientific Researches*, 3(2), 735–752. <https://doi.org/10.21733/ibad.457232>
- Takaoğlu, Z. B. (2021). An analysis of the pictures in physics textbooks in terms of gender roles. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 355–378. <https://doi.org/10.21497/sefad.1032008>
- Temiz, Z., Çetin, Ş. Ü., & Yılmaz, S. (2020). Okul öncesi eğitim alan beş yaş çocuklarının meslek seçimleri ve cinsiyetlerine ilişkin düşüncelerinin incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi/Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 318–350. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.691593>
- Temur, S. (2025). 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 473–518. <https://doi.org/10.52826/mcbuefd.1583199>
- Tuncer, M., & Uluğ, H. (2021). İngilizce Öğretmenliğine Kaynaklık Eden Dil Programlarında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Sınıf İçi İşlevsel Öğretmen Konuşmasına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Eğitim Yansımaları*, 5(1), 14–23. <https://izlik.org/JA85NS98AK>
- TÜİK. (2023). *İstatistiklerle kadın, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr>
- Uhlmann, A. J., Bourdieu, P., & Nice, R. (2002). Masculine domination. *Contemporary Sociology A Journal of Reviews*, 31(4), 407–407. <https://doi.org/10.2307/3089075>
- UNESCO. (2017). *A guide for gender equality in teacher education policy and practices*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org>
- UNESCO. (2020). *Adverse consequences of school closures*.
- UNICEF. (2023). Child marriage: Latest trends and future prospects. In *UNICEF Data*.
- Unterhalter, E. (2012). *Gender, Schooling and Global Social Justice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203965849>
- Ünal, F., Tarhan, S., & Köksal, E. Ç. (2017). Toplumsal cinsiyet algısını yordamada cinsiyet, sınıf, bölüm ve toplumsal cinsiyet oluşumunun rolü. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 227–227. <https://doi.org/10.14686/buefad.287496>
- Yaşar, C., & Kaya, H. E. (2022). Evaluation of PIAAC, Programme for the International Assessment of Adult Competencies, results in context of gender equality. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(1), 32–52. <https://doi.org/10.33708/ktc.1065454>

- Yavorsky, J. E., & Buchmann, C. (2019). Gender typicality and academic achievement among american high school students. *Sociological Science*, 6, 661–683. <https://doi.org/10.15195/v6.a25>
- Yıldız, E. Ç. (2024). Eleştirel ırk feminizmi: kökenler, analitik katkılar ve güncel endişeler. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 477-504. <https://izlik.org/JA96LS29BU>
- Yılmaz, Y., Acar, B., & Yaman, Ö. M. (2023). Üniversitelerin ruh sağlığı alanındaki bölümlerinde “toplumsal cinsiyet” konulu derslerin içerik analizi yoluyla incelenmesi. *Journal of Higher Education and Science*, 13(3), 410–422. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1294600>
- Young, M. (2020). Knowledge and the sociology of education. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 44, 10–17. <https://doi.org/10.15388/actpaed.44.1>
- YÖK. (2023). *Yükseköğretimde kadın göstergeleri*. Yükseköğretim Kurulu. <https://www.yok.gov.tr>
- Yu, J., McLellan, R., & Winter, L. (2020). Which boys and which girls are falling behind? linking adolescents’ gender role profiles to motivation, engagement, and achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(2), 336–352. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01293-z>

Bölüm 11

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA, HAREKETLİLİK VE EĞİTİM

Emin Tamer YENEN¹

Giriş

Modern toplumlarda eğitim, yalnızca bireyin bilişsel ve kültürel gelişimini sağlayan yalıtılmış bir süreç değil; aynı zamanda toplumsal yapının meşrulaştırılmasında ve yeniden üretiminde belirleyici rol oynayan en temel kurumlardan biridir (Kılınç ve Yenen, 2020). Eğitim ile toplum arasındaki ilişki, basit bir teknik bilgi aktarımının ötesine geçerek; gücün, statünün ve kıt kaynakların dağılımını düzenleyen karmaşık ve dinamik bir yapı içinde şekillenmektedir. Bu bağlamda eğitim, bireysel gelişim ile toplumsal yapı arasında aracılık eden kritik bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Eğitimin bu yapısal konumu, onun çift karakterli bir işleve sahip olmasına yol açmaktadır. Bir yandan eğitim, toplumsal uzlaşmayı ve bütünleşmeyi sağlayan organik bir araç olarak işlev görürken; diğer yandan mevcut sınıfsal eşitsizliklerin sürekliliğine, meşrulaştırılmasına ya da dönüştürülmesine aracılık eden bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır (Anadolu Üniversitesi, 2012; Tezcan, 2016).

İnsanın tarihsel serüveni dikkate alındığında bireylerin her dönemde biyolojik, psikolojik, kültürel, coğrafi ve ekonomik etkenlere bağlı olarak çok çeşitli sosyal pozisyonlarda yaşadığı görülür (Akyüz, 1992). Topluluklar oluşum süreçlerinde kendilerini bir arada tutacak yaşam biçimlerini, inançlarını, geleneklerini de oluştururlar (Özcan, 2020). İnsan topluluklarında ortaya çıkan bu sosyal farklılaşma, kaçınılmaz olarak hiyerarşik bir yapılanmaya, yani toplumsal tabakalaşmaya yol açmaktadır. Temelde mülkiyetin (ekonomik), iktidarın (siyasal) ve statülerin (toplumsal) eşit olmayan dağılımından beslenen bu hiyerarşik yapı; bireylerin yaşam şanslarını, gelişim olanaklarını ve toplumsal konumlarını doğrudan belirler (Doğan, 2012).

¹ Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD, emintameryenen@nevsehir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2359-3518

erişime sahip olmaları gerekmektedir. Bu erişim, sadece hizmetlerin varlığıyla değil; bu hizmetlerin ulaşılabilirliği, kalitesi ve ekonomik olarak karşılanabilir olmasıyla anlam kazanmaktadır (Abatemarco vd., 2020; Nunes, 2018).

Sonuç olarak fırsat eşitliği, yüzeyde görüldüğü kadar basit bir “herkese açık kapılar” meselesi değildir. Gerçek anlamda fırsat eşitliğinden söz edebilmek için, bireylerin bu fırsatları kullanabilmelerini sağlayacak koşulların da adil biçimde dağıtılması gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim politikalarının yalnızca erişimi artırmaya odaklanması yeterli olmamakta; aynı zamanda erken çocukluk eğitime yatırım yapılması, dezavantajlı bölgelerde okul kalitesinin iyileştirilmesi ve öğrenciler arasındaki öğrenme farklarını azaltmaya yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Nitekim farklı ülkelerde uygulanan koşullu eğitim destekleri, burs programları ve okul temelli telafi edici eğitim uygulamaları, dezavantajlı grupların eğitim sisteminde daha uzun süre kalmalarını ve başarı düzeylerini artırmalarını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, eğitim sisteminde erken yönlendirme ve ayırıştırma uygulamalarının sınırlandırılması, daha bütüncül ve geç ayrışan modellerle yönelinmesi de fırsat eşitliği açısından kritik bir politika alanı olarak öne çıkmaktadır.

Eğitim politikalarının etkisi, büyük ölçüde emek piyasası ve sosyal politika alanlarıyla kurduğu ilişkiye bağlıdır. Bu nedenle yalnızca eğitim sistemine odaklanan yaklaşımlar yerine, eğitim-istihdam bağlantısını güçlendiren, genç işsizliğini azaltan ve nitelikli iş olanaklarını artıran bütüncül politika çerçevelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde sağlık, beslenme ve barınma gibi temel hizmetlere erişimi destekleyen sosyal politikalar, bireylerin eğitim fırsatlarından etkin biçimde yararlanabilmelerinin ön koşulu olarak değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede eğitim sosyolojisi açısından temel mesele, yalnızca fırsatların varlığı değil; bu fırsatların kimler tarafından, hangi koşullarda ve hangi politika araçları aracılığıyla kullanılabildiğini analiz etmektir. Dolayısıyla fırsat eşitliği tartışmalarının, normatif bir ideal olmanın ötesine geçerek, somut politika tasarımları ve uygulama sonuçları üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Abatemarco, A., Beraldo, S., & Stroffolini, F. (2020). Equality of opportunity in health care: access and equal access revisited. *International Review of Economics*, 67, 13-29. <https://doi.org/10.1007/s12232-019-00342-9>
- Akyüz, H. (1992). *Eğitim sosyolojisinin temel kavram ve alanları üzerine bir araştırma*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2320.
- Akyüz, H. (2015). *Eğitim sosyolojisi*. Pegem Akademi.

- Althusser, L. (2024). Ideology and ideological state apparatuses: Notes towards an investigation. In *New critical writings in political sociology* (pp. 299-340). Routledge.
- Anadolu Üniversitesi. (2012). *Eğitim sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi Yayinevi no: 2257.
- Anderson, E. (2007). Fair opportunity in education: A democratic equality perspective. *Ethics*, 117, 595 - 622. <https://doi.org/10.1086/518806>.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1942). *İçtimai mektep*. Yeni Adam.
- Batruch, A., Autin, F., Bataillard, F., & Butera, F. (2018). School selection and the social class divide: How tracking contributes to the reproduction of inequalities. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45, 477 - 490. <https://doi.org/10.1177/0146167218791804>
- Belsky, D., Domingue, B., Wedow, R., Arseneault, L., Boardman, J., Caspi, A., Conley, D., Fletcher, J., Freese, J., Herd, P., Moffitt, T., Poulton, R., Sicinski, K., Wertz, J., & Harris, K. (2018). Genetic analysis of social-class mobility in five longitudinal studies. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115, E7275 - E7284. <https://doi.org/10.1073/pnas.1801238115>
- Bethhäuser, B. (2017). Fostering equality of opportunity? Compulsory schooling reform and social mobility in Germany. *European Sociological Review*, 33, 633-644. <https://doi.org/10.1093/esr/jcx066>
- Blanden, J., & Macmillan, L. (2016). Educational inequality, educational expansion and intergenerational mobility. *Journal of Social Policy*, 45, 589-614. <https://doi.org/10.1017/s004727941600026x>
- Bol, T., & Van De Werfhorst, H. (2013). Educational systems and the trade-off between labor market allocation and equality of educational opportunity. *Comparative Education Review*, 57, 285 - 308. <https://doi.org/10.1086/669122>
- Bottomore, T. B. (2000). *Toplumbilim*. Der Yayınları.
- Bourdieu, P. (2011). The forms of capital. *Cultural Theory: An Anthology*, 1(81-93), 949.
- Breen, R., & Jonsson, J. (2005). Inequality of opportunity in comparative perspective : Recent research on educational attainment and social mobility. *Review of Sociology*, 31, 223-243. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.31.041304.122232>
- Brown, P. (2013). Education, opportunity and the prospects for social mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 34, 678 - 700. <https://doi.org/10.1080/01425692.2013.816036>
- Çelikkaya, H. (2011). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi:(pedagojik formasyon amaçlı)*. Nobel Yayıncılık.
- Crawford, C., Gregg, P., Macmillan, L., Vignoles, A., & Wyness, G. (2016). Higher education, career opportunities, and intergenerational inequality. *Oxford Review of Economic Policy*, 32, 553-575. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grw030>
- Croizet, J. C., Autin, F., Goudeau, S., Marot, M., & Millet, M. (2019). Education and social class: Highlighting how the educational system perpetuates social inequality. In *The social psychology of inequality* (pp. 139-152). Cham: Springer International Publishing.
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim sosyolojisi*. (2. Baskı). Nobel Akademi.
- Durkheim, E. (1956). *Education and sociology*. Simon and Schuster.
- Giddens, A. (2009). *Kapitalizm ve modern sosyal teori*. İletişim Yayınları.
- Gökarp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. Milli Eğitim Basımevi.
- Hatalmış, A. (2012). *İslam toplumunda kölelik ve cariye*. Araştırma Yayınları.
- Heena, H. (2022). Social stratification. *International Journal For Multidisciplinary Research*. 4(4), 174-178. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2022.v04i04.020>
- Hobhouse, L. T. (1915). *Morals in evolution: A study in comparative ethics*. H. Holt and Company.
- İnce, M. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 294-319.
- Jodhka, S. (2016). Ascriptive hierarchies: Caste and its reproduction in contemporary India. *Current Sociology*, 64, 228 - 243. <https://doi.org/10.1177/0011392115614784>
- Kerbo, H. R. (1983). *Social stratification and inequality*. New York: McGraw-Hill.
- Kerbo, H. R. (2006). *Social stratification*. California: Sage.

- Kılınç, H. H., & Yenen, E. T. (2020). Yetişkin eğitimiyle ilgili yaklaşım ve modeller (M. Güçlü, Ed.). *Yetişkin eğitimi ve hayat boyu öğrenme* içinde s. 66-85 (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Li, Y. (2021). Entrenched inequalities? Class, gender and ethnic differences in educational and occupational attainment in England. *Frontiers in sociology*, 5, 601035.
- Marx, K. (1867). *Capital A critique of political economy. Volume 1, Part 1 The process of capitalist production*. NY Cosimo.-References.
- Mencher, J. (1974). The caste system upside down, or the not-so-mysterious east. *Current Anthropology*, 15, 469 - 493. <https://doi.org/10.1086/201505>
- Nadrag, L., & Bala, M. N. (2014). Socio-economic stratification. *Economics, Management and Financial Markets*, 9(1), 362.
- Navin, M. C. (2011). Fair equality of opportunity. *Encyclopedia of Global Justice*, 331-332.
- Nunes, R. (2018). Fair equality of opportunity in healthcare. *Conatus-Journal of Philosophy*, 3(2), 83-97.
- OECD. (2023). *Education at a glance 2023: OECD indicators*. OECD Publishing.
- Özcan, M. (2020). *Yaşam alanı olarak okul, okul kültürleri ve etnografileri* (M. Güçlü, Ed.). Eğitim Antropolojisi içinde (s.101-122). Pegem Akademi.
- Öztürk, F. (2001). *Ethem Nejat Türklük nedir ve terbiye yolları*. Kızıl Elma Yayıncılık.
- Paulus, L., Spinath, F., & Hahn, E. (2021). How do educational inequalities develop? The role of socioeconomic status, cognitive ability, home environment, and self-efficacy along the educational path. *Intelligence*, 86, 101528. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2021.101528>
- Pfeffer, F., & Hertel, F. (2015). How Has Educational Expansion Shaped Social Mobility Trends in the United States?. *Social Forces*, 94, 143 - 180. <https://doi.org/10.1093/sf/sov045>
- PISA. (2019). *PISA 2018 results (Volume I): What students know and can do*. OECD Publishing.
- PISA. (2023). *PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education*. OECD Publishing.
- Roscigno, V. (2000). Family/School Inequality and African-American/Hispanic Achievement. *Social Problems*, 47, 266-290. <https://doi.org/10.2307/3097201>
- Siddiqui, M. (2025). Reflection of inequilibrium and inequality in ancient Indian slavery: An analysis. *International Journal For Multidisciplinary Research* 7(5), 1-8. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2025.v07i05.56368>
- Terrin, É., & Triventi, M. (2022). The effect of school tracking on student achievement and inequality: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 93, 236 - 274. <https://doi.org/10.3102/00346543221100850>
- Tezcan, M. (2016). *Eğitim sosyolojisi*. Anı Yayıncılık
- Traini, C. (2021). The stratification of education systems and social background inequality of educational opportunity. *International Journal of Comparative Sociology*, 63, 10 - 29. <https://doi.org/10.1177/00207152211033015>
- TÜİK. (2022). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması*. <https://veriportali.tuik.gov.tr/>
- Valentini, E. (2024). Patterns of intergenerational educational (im)mobility. *Economies*, 12(6), 126. <https://doi.org/10.3390/economies12060126>
- Weber, M. (1978). *Economy and Society* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press
- Yücel, H. A. (1938). *Türkiye' de orta öğretim*. Devlet Basımevi.
- Zamfir, A., Aldea, A., & Molea, R. (2024). Stratification and inequality in the secondary education system in Romania. *Syst.*, 12, 15. <https://doi.org/10.3390/systems12010015>

Bölüm 12

EĞİTİM, TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE MODERNLEŞME

Hıdır ÖNÜR¹

Giriş

Eğitim, insanın hayat boyu öğrendiklerini kapsayan bir süreçtir. Dünyaya doğuştan bilgi ile gelmeyen fakat öğrenmeye yatkın bir varlık olarak doğan insanın hayatı boyunca içinde olduğu öğrenme süreci bizi geniş anlamıyla eğitim kavramına götürür. Dar anlamda eğitim “yetişkin nesillerin toplumsal yaşam için daha olgunlaşmamış kişiler üzerinde uyguladığı etkidir” (Durkheim, 2016, s. 54). Dolayısıyla eğitimin temel amacı hem bütün olarak politik toplumun hem de çocuğun (bireyin) bağlı olduğu meslek çevresinin ondan istediği belirli fiziksel, entelektüel ve ahlaki durumları oluşturmak ve geliştirmektir. (Kurtkan Bilgiseven, 1992, s. 16)

Mevcut durumun farklılaşması olarak değişme olgusu yön belirtmeyen bir kavramdır; değişim olumlu veya olumsuz yönde olabilir. Aynı şekilde toplumsal değişme de belirli bir dönemde belirli bir toplumda meydana gelen değişimleri ifade eder. Esasen toplumlar, toplumsal değişimin olumlu yönde gerçekleşerek gelişme sürecine tekabül etmesini hedefler ki bu, hem bireyin hem de toplumun menfaatine olan bir hedeftir.

Toplumsal gelişimin sağlandığı bir toplum, her şeyden önce ekonomik büyüme ve kalkınmasını gerçekleştirmiş demektir. Tam anlamıyla ekonomik gelişme, hem sayısal olarak ekonomik hacmin artmasını hem de tarımdan sanayiye doğru yapısal dönüşümü içerir. Ancak nicel göstergelerin olumlu oluşu tek başına yeterli değildir; büyüyen ekonomik hacim sonrasında milli gelirin dengeli dağılımı da şarttır. Sosyolojik anlamda orta tabakaların güçlenmesini ifade eden bu gelişme, gelişmiş toplumların diğer özelliğidir. Nihayet, ekonomik gelişmesini sağlamış ve orta tabakalarını genişletmiş toplumlarda sosyal bütünleşmenin sağlanması görece daha kolaydır; böyle olmakla birlikte bütünleşme için bunlar

¹ Doç. Dr., Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD, hidir.onur@cbu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6470-2595

Kaynakça

- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi*, Pegem Akademi.
- Aytaç, K. (1985). *Avrupa okul sistemlerinin demokratlaştırılması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Balseven, H., & Önder, İ. (2009). Türkiye’de kamu kesiminde neoliberal dönüşüm. N. Mütevellioğlu & S. Sönmez (der.) *Küreselleşme, kriz ve Türkiye’de neoliberal dönüşümler* (ss.77-128). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bruhl, L.L. (1970). *Auguste Comte Felsefesi ve Sosyolojisi*, (Çev. Z.F. Fındıkoğlu), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası.
- Bottomore, T. B. (1984). *Toplumbilimi*, (Çev. Ü. Oskay), Beta Basım Yayım.
- Bozkurt, V. (2012). *Değişen dünyada sosyoloji*, Ekin Yayınevi.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*, İletişim Yayınları.
- Celkan, H.Y. (2018). *Eğitim sosyolojisi*, Asos Yayınları.
- Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları*, (Çev. H. Hülür & S. Toker & İ. Mazman), De ki Basım Yayım.
- Comte, A. (1986). *Pozitivizm ilmi hali*, (Çev. Peyami Erman), Milli Eğitim Basımevi.
- Durdu, B. (2017). *Japon Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve toplum*, (Çev. P. Ergenekon), Pinhan Yayıncılık.
- Eisenstadt, S. N. (2014). *Modernleşme başkaldırı ve değişim*, (Çev. U. Coşkun). Doğu Batı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2002). *Yeni bin yıla doğru Türk eğitim sistemi*, Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2006). *Çağdaş eğitim sistemleri*, Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2011). *Milli eğitime dair*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi Cilt 1-2, 3-4* Eser Matbaası.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*, Ocak Yayınları.
- Ergün, M. (2020). *Modern eğitim sistemlerinin doğuşu ve gelişimi cilt-1 Fransa, Almanya, Rusya, Hindistan ve Mısır*. Pegem Akademi.
- Erkal, M.E. (2012). Sosyal değişim ve sosyal gelişmeye çağdaş bir yaklaşım. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 32, 297-328. <https://izlik.org/JA48DC54BP>
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide temel kavramlar*, (Çev. A. Esgin), Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1973). *Terbiyenin sosyal ve kültürel temelleri*, (yayına hazırlayan: R. Kardaş), MEB Devlet Kitapları.
- Güler, A. (2014). Türkiye Cumhuriyeti eğitim politikasının ana devreleri ve karakteristikleri. *On-dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 45-67. <https://izlik.org/JA75AM94CC>
- Güngörmüş Kona, G. (2005). *Batı’da aydınlanma doğuda batılılaşma*, Okumuş Adam Yayınları.
- Güvenç, B. (1995). *Eğitim ve kültür*, Gündoğan Yayınları.
- İnan, A. (2020). *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün el yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, R. (2009). Neoliberalizmin Türkiye’ye siyasal etkileri üzerine değerlendirmeler ve tartışma öğeleri. İçinde N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (Eds.) *Küreselleşme, kriz ve Türkiye’de neoliberal dönüşümler* (ss. 235-260). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Y.K. (1984). *İnsan yetiştirme düzenimiz*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kirby, F. (2019). *Türkiye’de köy enstitüleri*, (Çev. N. Berkes). Tarihçi Kitabevi.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal değişim kuramları ve Türkiye gerçeği*, Remzi Kitabevi.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1978). *Sosyal bilimler metodolojisi*, Filiz Kitabevi.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1990). *Türkiye’de sosyal çözümler tehlikeleri*, Filiz Kitabevi.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1992). *Eğitim sosyolojisi*, Filiz Kitabevi Yayınları.
- Lawton, D., & Gordon, P. (2024). *Batı eğitim düşüncesi tarihi*, (Çev. Ö. Atakan), Nika Yayınevi.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye’nin doğuşu*, (Çev. M. Kırıtlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma yolunda*, Merkez Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Önür, H. (2013). *Toplumsal eşitsizlik ve eğitim*, Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Özdiyar Gedik, Ö. (2012). Japonya' nın dünyaya ilham veren öncü öğretim programları. Ö. Demirel (Ed.), *Gelecek için eğitim* (ss.233-260, Pegem Akademi.
- Polama, M.M. (1996). *Çağdaş sosyoloji kuramları*, (Çev. H. Erbaş). Gündoğan Yayınları.
- Ritzer, G. (2008). *Modern sosyoloji kuramları*, (Çev. H. Hülür), Deki Basım Yayım.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik sosyoloji kuramları*, (Çev. H. Hülür). Deki Basım Yayım.
- Slattery, M. (2008) *Sosyolojide temel fikirler*, (Çev. Ü. Tatlıcan). Sentez Yayın ve Dağıtım.
- Sorokin, P. (1997). *Bir bunalım çağında toplum felsefeleri*, (Çev. M. Tunçay), Göçebe Yayınları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2022, Temmuz). *Dünyada ve Türkiye' deki eğitim sistemlerinin karşılaştırılması*. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_02/06101634_32dunyadaveturkiyedekiegitimsistemlerinininkarsilastirilmesi15.07.2022.pdf
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2025). Denklik kılavuzu. https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/denklik/Denklik_Kilavuzu.pdf
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı: anomi ve yabancılaştırma*. AİTİA Yayınları.
- Turhan, M. (2016). *Garplılışmanın neresindeyiz?* Altınordu Yayınları.
- Ulusoy, M. D. (2018). Düşünsel/tarihi arka planı ile Türkiye' de eğitim. İçinde N. Güngör Ergan (Ed.), *Türkiye' nin toplumsal yapısı*, (ss. 263-320). Siyasal Kitabevi.
- Wallace, R.A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları klasik geleneğin geliştirilmesi*, (Çev. L. Elburuz & R. Ayas), Punto Yayıncılık.
- Yülek, M. (2022). *Ulusların yükselişi*, (Çev. G. Karaca Şahin), Kronik Kitap.

Bölüm 13

KÜRESELLEŞME, POSTMODERNİZM VE GÜNCEL EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Yaprak ALAGÖZ HAMZAJ¹

Giriş

Eğitim, toplumsal değişimlerden bağımsız düşünilemeyen; ekonomik, kültürel, teknolojik ve siyasal dönüşümlerle sürekli yeniden biçimlenen dinamik bir alandır. Özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren hız kazanan küreselleşme, dijitalleşme, kültürel etkileşimler ve bilgi üretimindeki dönüşüm, eğitime ilişkin temel kabulleri de yeniden düşünmeyi gerekli kılmıştır. Bu dönüşüm, eğitimin yalnızca içerik ve yöntem düzeyinde değil, amaçları ve işlevleri bakımından da yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Bugün eğitim kurumları, öğretim programları, pedagojik yaklaşımlar ve öğrenmeye ilişkin temel varsayımlar; yerel ihtiyaçların yanı sıra küresel gelişmeler, teknolojik yenilikler ve değişen toplumsal beklentilerle birlikte şekillenmektedir.

Aynı dönemde modernizmin evrensel doğru, nesnellik, ilerleme ve akılcılık gibi temel kabullerini sorgulayan postmodern düşünce, eğitim felsefesi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu çerçevede eğitim anlayışları çoğulculuk, yerellik, bağlam, kimlik, değer ve anlam gibi kavramlar etrafında yeniden biçimlenmektedir. Bilgi toplumuna geçiş ve dijital dönüşüm ise öğretmen-öğrenci rollerini, bilgiye erişim biçimlerini ve öğrenme ortamlarını dönüştürerek yaşam boyu öğrenme, küresel vatandaşlık, dijital okuryazarlık ve değer eğitimi gibi konuları daha görünür hâle getirmiştir.

Bu bölümde küreselleşmenin eğitim üzerindeki etkileri, küresel vatandaşlık ve yaşam boyu öğrenme yaklaşımları, eğitimde kimlik-değer-anlam tartışmaları, bilgi toplumu ve dijital dönüşüm süreçleri ile postmodern eğitim anlayışları ele alınacaktır. Son olarak sürdürülebilirlik, kapsayıcılık, nöroçeşitlilik ve pandemi sonrası eğitim gibi güncel araştırma alanları değerlendirilecektir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD, yaprakalagoz@anadolu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3437-4807

kadar, bu değişimin hangi değerler, hangi etik ilkeler ve hangi toplumsal amaçlar doğrultusunda yönlendirileceğidir.

Dijital dönüşüm, yapay zekânın yaygınlaşması, nörobilim araştırmalarının gelişmesi ve pandemi sonrası yeni öğrenme biçimleri, eğitim süreçlerini köklü biçimde etkilemeye devam etmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilirlik, kapsayıcılık, kimlik, değer, anlam ve iyi oluş gibi meseleler de eğitim gündeminin ayrılmaz parçaları hâline gelmiştir. Bu tablo, eğitimcilerin, araştırmacıların ve politika yapımcıların yalnızca yeniliklere açık olmalarını değil, aynı zamanda bu yenilikleri eleştirel, etik ve bağlama duyarlı biçimde değerlendirmelerini gerektirmektedir.

Sonuç olarak eğitim, yalnızca bilgi ve beceri aktarımının gerçekleştiği teknik bir alan değildir. Eğitim; anlam inşasının, kimlik oluşumunun, değer müzakeresinin, toplumsal katılımın ve dönüşüm arayışının merkezinde yer alan çok boyutlu bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için tarihsel mirası, güncel kuramsal tartışmaları, bilimsel kanıtları ve pratik gerçeklikleri birlikte dikkate alan bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Böyle bir yaklaşım, eğitimi hem bireyin gelişimini destekleyen hem de daha adil, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ortak gelecek kurmaya katkı sunan temel bir toplumsal alan olarak konumlandırır.

Kaynakça

- Andreotti, V.O. (2014). Soft versus Critical Global Citizenship Education. In: McCloskey, S. (eds) Development Education in Policy and Practice. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137324665_2
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
- Apple, M. W. (2019). *Ideology and curriculum* (4. baskı). Routledge.
- Armstrong, T. (2010). *Neurodiversity: Discovering the extraordinary gifts of autism, ADHD, dyslexia, and other brain differences*. ReadHowYouWant.
- Ball, S. J. (2012). *Global education inc.: New policy networks and the neo-liberal imaginary*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203803301>
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6. baskı). Routledge.
- Bethäuser, B. A., Bach-Mortensen, A. M., & Engzell, P. (2023). A systematic review and meta-analysis of the evidence on learning during the COVID-19 pandemic. *Nature Human Behaviour*, 7, 375–385. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01506-4>
- Biesta, G. (2006). What's the point of lifelong learning if lifelong learning has no point? On the democratic deficit of policies for lifelong learning. *European Educational Research Journal*, 5(3–4), 169–180. <https://doi.org/10.2304/eej.2006.5.3.169>
- Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools* (3. baskı). Centre for Studies on Inclusive Education.
- Can, E., & Ozan, C. (2021). Eğitim Bilişim Ağı (EBA): Covid-19 küresel salgınının yansımaları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 1553–1595. <https://izlik.org/JA24CX33AC>

- Carnoy, M. (1999). *Globalization and educational reform: What planners need to know*. UNESCO International Institute for Educational Planning.
- CAST. (2024). *Universal design for learning guidelines version 3.0* [Graphic organizer]. <https://udlguidelines.cast.org/static/udlg3-graphicorganizer-digital-numbers-a11y.pdf>
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Blackwell.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Dale, R. (1999). Specifying globalization effects on national policy: A focus on the mechanisms. *Journal of Education Policy*, 14(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/026809399286468>
- Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st century skills. J. Bellanca ve R. Brandt (Ed.), *21st century skills: Rethinking how students learn* içinde (ss. 51–76). Solution Tree Press.
- de Wit, H. (2020). Internationalization of higher education: The need for a more ethical and qualitative approach. *Journal of International Students*, 10(1), i–iv. <https://doi.org/10.32674/jis.v10i1.1893>
- Dekker, S., Lee, N. C., Howard-Jones, P., & Jolles, J. (2012). Neuromyths in education: Prevalence and predictors of misconceptions among teachers. *Frontiers in Psychology*, 3, Article 429. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00429>
- Delors, J., Al Mufti, I., Amagi, I., Carneiro, R., Chung, F., Geremek, B., Gorham, W., Kornhauser, A., Manley, M., Quero, M. P., Savané, M.-A., Singh, K., Stavenhagen, R., Suhr, M. W., & Nanzhao, Z. (1996). *Learning: The treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. UNESCO.
- de Moor, J., Uba, K., Wahlström, M., Wennerhag, M., & De Vydt, M. (Eds.). (2020). *Protest for a future II: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 20–27 September, 2019, in 19 cities around the world*. Södertörn University.
- Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Çev.). Johns Hopkins University Press.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan.
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press.
- Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., & Willingham, D. T. (2013). Improving students' learning with effective learning techniques: Promising directions from cognitive and educational psychology. *Psychological Science in the Public Interest*, 14(1), 4–58. <https://doi.org/10.1177/1529100612453266>
- Durkheim, É. (1956). *Education and sociology* (S. D. Fox, Çev.). Free Press.
- Dwyer, P. (2022). The neurodiversity approach(es): What are they and what do they mean for researchers? *Human Development*, 66(2), 73–92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Edwards, R., & Usher, R. (1994). *Postmodernism and education: Different voices, different worlds*. Routledge.
- Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A.-R., Lopes, H., Petrovsky, A. V., Rahnema, M., & Ward, F. C. (1972). *Learning to be: The world of education today and tomorrow*. UNESCO.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Çev.). Pantheon Books.
- Fraser, N. (1995). From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a “post-socialist” age. *New Left Review*, 212, 68–93.
- Gay, G. (2018). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice* (3. baskı). Teachers College Press.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford University Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.

- Gruenewald, D. A. (2003). The best of both worlds: A critical pedagogy of place. *Educational Researcher*, 32(4), 3–12. <https://doi.org/10.3102/0013189X032004003>)
- Habermas, J. (1987). *The philosophical discourse of modernity: Twelve lectures* (F. Lawrence, Çev.). MIT Press.
- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity*. Open University Press.
- Hay, D., & Nye, R. (2006). *The spirit of the child* (Gözden geçirilmiş baskı). Jessica Kingsley Publishers.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Stanford University Press.
- Hodges, C. B., Moore, S., Lockee, B. B., Trust, T., & Bond, M. A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *EDUCAUSE Review*.
- Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign.
- Howard-Jones, P. A. (2014). Neuroscience and education: Myths and messages. *Nature Reviews Neuroscience*, 15, 817–824. <https://doi.org/10.1038/nrn3817>
- Jaarsma, P., & Welin, S. (2012). Autism as a natural human variation: Reflections on the claims of the neurodiversity movement. *Health Care Analysis*, 20(1), 20–30. <https://doi.org/10.1007/s10728-011-0169-9>
- Kohlberg, L. (1984). *Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development*. Harper & Row.
- Ladson-Billings, G. (1995). Toward a theory of culturally relevant pedagogy. *American Educational Research Journal*, 32(3), 465–491. <https://doi.org/10.3102/00028312032003465>
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Loades, M. E., Chatburn, E., Higson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., Linney, C., McManus, M. N., Borwick, C., & Crawley, E. (2020). Rapid systematic review: The impact of social isolation and loneliness on the mental health of children and adolescents in the context of COVID-19. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218–1239.e3. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson.
- Lyotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge* (G. Bennington ve B. Massumi, Çev.). University of Minnesota Press.
- Miao, F., & Cukurova, M. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO. <https://doi.org/10.54675/ZJTE2084>
- Miao, F., & Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO. <https://doi.org/10.54675/EWZM9535>
- Miller, J. P. (2019). *The holistic curriculum* (3. baskı). University of Toronto Press.
- Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x>
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>)
- Noddings, N. (1984). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education*. University of California Press.
- OECD. (1996). *Lifelong learning for all*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *OECD future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030*. OECD Publishing.

- Orr, D. W. (1992). *Ecological literacy: Education and the transition to a postmodern world*. State University of New York Press.)
- Oxley, L., & Morris, P. (2013). Global citizenship: A typology for distinguishing its multiple conceptions. *British Journal of Educational Studies*, 61(3), 301–325. <https://doi.org/10.1080/00071005.2013.798393>
- Palmer, P. J. (1998). *The courage to teach: Exploring the inner landscape of a teacher's life*. Jossey-Bass.
- Pashby, K., da Costa, M., Stein, S., & Andreotti, V. (2020). A meta-review of typologies of global citizenship education. *Comparative Education*, 56(2), 144–164. <https://doi.org/10.1080/03050068.2020.1723352>
- Pellicano, E., & den Houting, J. (2022). Annual research review: Shifting from “normal science” to neurodiversity in autism science. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63(4), 381–396. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13534>
- Redecker, C. (2017). *European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu* (Y. Punie, Ed.). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/159770>
- Rizvi, F., & Lingard, B. (2010). *Globalizing education policy*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203867396>
- Roediger, H. L., III, & Karpicke, J. D. (2006). Test-enhanced learning: Taking memory tests improves long-term retention. *Psychological Science*, 17(3), 249–255. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01693.x>
- Rose, D. H., & Meyer, A. (2002). *Teaching every student in the digital age: Universal design for learning*. Association for Supervision and Curriculum Development
- Sahlberg, P. (2016). The global educational reform movement and its impact on schooling. K. Mundy, A. Green, B. Lingard ve A. Verger (Ed.), *The handbook of global education policy* içinde (ss. 128–144). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118468005.ch7>
- Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: Climate change and the discourse of environmental justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359–374. <https://doi.org/10.1002/wcc.275>
- Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates* (2. baskı). Bloomsbury Academic
- Singer, J. (1999). “Why can't you be normal for once in your life?” From a “problem with no name” to the emergence of a new category of difference. M. Corker ve S. French (Ed.), *Disability discourse* içinde (ss. 59–67). Open University Press.
- Sokal, A., & Bricmont, J. (1998). *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. Picador.
- Sokal, L., Trudel, L. E., & Babb, J. (2020). Canadian teachers' attitudes toward change, efficacy, and burnout during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Educational Research Open*, 1, Article 100016. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2020.100016>
- Spring, J. (2008). Research on globalization and education. *Review of Educational Research*, 78(2), 330–363. <https://doi.org/10.3102/0034654308317846>
- Sterling, S. R. (2001). *Sustainable education: Re-visioning learning and change*. Green Books.
- Tisdell, E. J. (2003). *Exploring spirituality and culture in adult and higher education*. Jossey-Bass.
- Tyack, D., & Cuban, L. (1995). *Tinkering toward utopia: A century of public school reform*. Harvard University Press.
- UNESCO. (1994). *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. UNESCO.
- UNESCO. (2014). *Global citizenship education: Preparing learners for the challenges of the twenty-first century*. UNESCO.
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. UNESCO.
- UNESCO. (2020). *Global education monitoring report 2020: Inclusion and education: All means all*. UNESCO. <https://doi.org/10.54676/JJNK6989>
- UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. UNESCO.

- UNESCO. (2023). *Global education monitoring report 2023: Technology in education: A tool on whose terms?* UNESCO. <https://doi.org/10.54676/UZQV8501>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. United Nations.
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The digital competence framework for citizens*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/115376>
- Webster, F. (2014). *Theories of the information society* (4. baskı). Routledge.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237–269. <https://doi.org/10.3102/00028312041002237>
- Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education: Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16, Article 39. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>